

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

**HISTORIE TRADIČNÍCH ŘEMESEL
NA ČESTÍNSKU A JEJICH VYUŽITÍ JAKO
INSPIRACE PŘI VOLNOČASOVÝCH
AKTIVITÁCH V SOUČASNOSTI**

Vedoucí práce: Mgr. Irena Kovářová

Autorka práce: Markéta Havrdová
Studijní obor: Pedagogika volného času
Ročník: čtvrtý

2012

Prohlašuji, že svoji práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. V platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. Zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

datum

podpis

Děkuji za pomoc a dobré motivační rady své vedoucí práce paní Mgr. Ireně Kovářové. Také děkuji své rodině, zejména mému muži, bratrovi, mamince a svým dětem za podporu, pomoc a trpělivost.

Dále děkuji všem čestínským starousedlíkům a řemeslníkům, kteří byli ochotni dělat se mnou rozhovor, věnovali mi svůj čas a podělili se o své vzpomínky.

OBSAH

ÚVOD.....	7
1 POPIS PRÁCE A METODOLOGIE.....	9
1.1 Metoda získávání dat	9
1.1.1 Cíle zkoumání	9
1.1.2 Cílové skupiny.....	9
1.1.3 Hlavní otázky	10
1.2 Pojetí rozhovoru	10
1.3 Příprava na rozhovory	10
1.4 Skupina dotazovaných	10
1.5 Vedení rozhovoru	11
2 ŘEMESLA A JEJICH HISTORIE	12
2.1 Problematika řemesel obecně	12
2.1.1 Význam pojmu řemeslo.....	12
2.1.2 Řemesla ve středověku ve městě a na vesnici	13
2.1.2.1 Organizace řemeslníků ve městě	14
2.1.2.2 Vztah vesnických a městských řemeslníků.....	16
2.1.3 Vývoj řemesel v novověku.....	17
2.1.4 Řemesla jako předmět národopisného výzkumu	17
2.1.5 Rozdělení řemesel	19
2.1.6 Souvislost řemesel s přírodními materiály a pracovními nástroji	20
2.2 Košíkářství	20
2.2.1 Vývoj košíkářství ve světě	21
2.2.1.1 Starověký Blízký a Střední východ.....	21
2.2.1.2 Starověký Egypt.....	22
2.2.1.3 Evropa.....	23
2.2.1.4 Amerika.....	23
2.2.1.5 Asie	24
2.2.1.6 Afrika.....	24
2.2.1.7 Austrálie a Oceánie	25
2.2.2 Vývoj košíkářství v Čechách	25
2.2.2.1 Postavení a život košíkářů na vsi v Čechách v nedávné minulosti.....	26

2.2.3	Základní techniky zpracování košíkářských materiálů u nás i ve světě	26
2.2.3.1	Spirálová technika.....	26
2.2.3.2	Tvarování košíků z počátečního rohožkového plátu	27
2.2.3.3	Stavba koše na základě košíkářského kříže	27
2.2.3.4	Technika se systémem žeber (osnovy) a oplétacích prutů (útků)	27
2.2.3.5	Technika rámových košů	28
2.2.4	Materiály pro výrobu košíků	28
2.2.4.1	Vrbové proutí	28
2.2.4.2	Loubky.....	28
2.2.4.3	Ratan a pedig	29
2.2.4.4	Bambus	29
2.2.4.5	Trávy (obilí)	29
2.2.4.6	Listy.....	30
2.2.4.7	Kůra.....	30
2.2.4.8	Lýko	30
2.2.4.9	Kořínky	30
2.2.4.10	Papír	31
2.2.5	Příprava typického košíkářského materiálu – vrbového proutí	31
3	ČESTÍNSKO – HISTORIE A ŽIVOTNÍ STYL SE ZAMĚŘENÍM NA VÝZNAM ŘEMESEL	32
3.1	Čestín – historie městečka.....	32
3.2	Svědectví pamětníků o řemeslech v Čestíně	34
3.3	Život sedláků a ostatních obyvatel vesnice	35
3.4	Svědectví pamětníků o životním stylu na vesnici v době jejich mládí.	36
3.5	Faktory ovlivňující život na vesnici – solidarita, práce v různých ročních obdobích	37
4	SOUČASNÁ VESNICE A ŘEMESLA	41
4.1	Současná vesnická společnost.....	41
4.2	Motivace pro řemeslnou činnost v současné vesnici	43

5	POSTAVENÍ ŘEMESEL V SOUČASNÉ DOBĚ V ČESTÍNĚ.....	44
5.1	Přehled řemesel všeobecně	44
5.2	Košíkáři v Čestíně	45
6	PRAKTICKÁ ZKUŠENOST – TVOŘIVÉ DÍLNY	47
6.1	Jak vznikla myšlenka na pořádání dílen	47
6.2	Realizace – tvořivé dílny s jarmarkem	47
6.3	Techniky používané během tvořivých dílen	48
	ZÁVĚR.....	50
	SOUPIS BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ.....	52
	Seznam příloh	54
	Příloha I: Obrazová dokumentace – „ <i>Pletení košíku</i> “ (František S., Čestín-Čenovice, rok 2000)	55
	Příloha II: Obrazová dokumentace – „ <i>Výroba březové metly</i> “ (Bohumil S. Čestínské dílny 2011)	58
	Příloha III: Obrazová dokumentace – „ <i>Čestínské rukodělné dílny</i> “ (Čestín, 2009–11)	65
	Abstrakt	94
	Abstrakt	95

ÚVOD

Před šestnácti lety jsme se s rodinou přestěhovali do vesnice Kněž, která je částí obce Čestín na Kutnohorsku. Můj zájem o přírodu, přírodní materiály a stará tradiční řemesla se tím ještě prohloubil. Začala jsem se více zajímat o místní historii a s tím související historii řemesel.

V rámci svého zaměstnání pedagoga volného času ve školním klubu Církevního gymnázia sv. Voršily v Kutné Hoře, ale i ve svém volném čase, se snažím svými aktivitami o znovuobjevení místních zvyků, tradic, ochotnického divadla a kouzla zapomenutých řemesel. Je to možnost, jak poodhalit tajemství našich předků, pod jejichž rukama vznikaly neuvěřitelné věci. Jde víc než o rukodělnou dovednost. Jedná se o porozumění přírodnímu materiálu, o pokoru k moudrosti šikovných řemeslníků, o objevování souvislostí dříve netušených. Zajímají mne proto tradice rukodělných technik, které se od středověku provozovaly v řemeslnických dílnách nebo venkovských chalupách. Někde ještě funguje předávání zkušeností z generace na generaci. Většinou ale v zachování tradice řemesel zahrála roli náhoda nebo se o to zasloužili nějací nadšenci, kteří v sobě objevili zájem o poznání něčeho již skoro zapomenutého. V současné době skýtají tradiční řemesla vynikající náplň volnočasových aktivit.

Pokusila jsem se získat informace o tom, kteří řemeslníci žili na Čestínsku, jaký byl obecně vesnický život, zda byla každá vesnice víceméně soběstačná. Cílem mé práce je zmapovat, jak to bylo s řemeslnou výrobou v historii, kdo se jí zabýval a kdo se jí zabývá dodnes. Zajímá mne historie tradičních řemesel a také to, jak jsou řemesla využitelná v současnosti jako volnočasová aktivita.

V první části své práce se věnuji historii řemesel a zvláště historii košíkářství, tedy řemesla, o které jsem se mezi místními lidmi zajímala nejvíce. V další části se zabývám historií Čestína a vůbec životním stylem obyvatel venkova s důrazem na minulost nedávnou, kterou ještě pamatují nynější staří lidé. Při rozhovorech s těmito lidmi jsem získala některá svědectví o životě na vesnici jejich mládí a pochopitelně jsem se nejvíce zajímala o to, jakou roli měla řemesla. V další části práce se dostávám k současnosti – jaký je dnešní venkov a jakou zde hrají roli řemesla. Na závěr dospívám k tomu, jak lze řemesla využít jako vhodnou volno-

časovou a společenskou aktivitu a ukazuji to na příkladu volnočasových aktivit zaměřených na rukodělnou činnost na Čestínsku – tvořivé dílny a jarmarky. V průběhu minulých let jsem zjistila, že zájem o řemesla a tvořivou společnou činnost projevuje stále více místních obyvatel, a tak se snažím tuto potřebu naplnit.

V práci používám metodu kvalitativního zkoumání pomocí rozhovorů. Pro dokreslení informací získaných z literatury reprodukuji a zařazuji odpovědi dotazovaných přímo k jednotlivým teoretickým kapitolám své práce. Odpovědi používám pro lepší autentičnost v přesném znění jednotlivých dotazovaných. Do textu zařazuji odpovědi, které se vztahují k danému tématu. Fotografie dvou řemeslných technik – pletení košíku a výroba březové metly a fotografie z rukodělných dílen jsem umístila do přílohy. Lidé, kteří jsou na fotografiích souhlasili s otištěním a publikováním v mé práci.

Proč kladu zvláštní pozornost právě košíkářství? Jak mi vyplynulo z rozhovorů se starousedlíky, právě ono je jedním z mála řemesel, které na Čestínsku přetrvávají do současnosti. Pletením košíků, je možné se zabývat bez složitého pracovního náčiní a je tedy vhodné i pro volnočasové aktivity. Součástí práce je i kapitola o historii košíkářského řemesla u nás i ve světě. Mohlo by se zdát, že košíkářství ve světě s tématem mé práce příliš nesouvisí. Je zde proto, že mi připadá pozoruhodné, jak staré techniky používané např. ve starověkém Egyptě používáme dodnes.

1 POPIS PRÁCE A METODOLOGIE

Ve své práci využívám kvalitativní zkoumání, protože účelem bylo zjistit a pochopit podstatu zmíněného fenoménu v úvodní části a získat nové a osobité názory a podrobné informace o jevech s tím souvisejících. Metodou fenomenologické studie jsem se pokusila analyzovat informace ve dvou rovinách:¹

- v historii řemesel, řemeslných technik a materiálů
- v rozhovorech a reakcích na položené otázky (zjišťovala jsem a popisovala prožité zkušenosti lidí s řemeslnou výrobou jak v minulosti, tak i v současnosti)

1.1 Metoda získávání dat

Data jsem získávala metodou polostrukturovaného rozhovoru a pozorování při procesu košíkářské výroby. Tento typ rozhovoru se vyznačuje tím, že tazatel má připraven soubor témat/otázek, který bude jeho předmětem, aniž by bylo předem striktně stanoveno jejich pořadí. Mnohdy může tazatel formulace pokládaných otázek částečně modifikovat, ale nezbytné je, aby byly probrány všechny. Je také možné pokládat doplňující dotazy.² Tuto metodu jsem si vybrala pro její otevřenost, jak vůči zkoumaným osobám, tak i vzhledem ke zkoumanému tématu.

1.1.1 Cíle zkoumání

Cílem zkoumání bylo zjistit, jaká byla řemesla na Čestínsku a zda zde přetrvávají do současnosti.

1.1.2 Cílové skupiny

starousedlíci – řemeslníci

---

¹ Srov. REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*, s. 69.

² Srov. REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*, s. 70.

1.1.3 Hlavní otázky

Jak fungovala vesnice v období vašeho mládí?

Jací řemeslníci ve vesnici žili?

1.2 Pojetí rozhovoru

Při kvalitativním dotazování – rozhovoru má sběr dat vytvořit vztah, kdy se teoretický rámec výzkumníka překrývá s možnostmi informanta a výzkumník se přizpůsobuje informantovi. Výhodou takového dotazování je, že:

- lze přezkoušet, zda dotazovaný otázkám porozuměl
- dotazovaný může vyjevit své zcela subjektivní pohledy a názory
- dotazovaný může samostatně navrhnout možné vztahy a souvislosti

Typ rozhovoru, který jsem si vybrala, mohu specifikovat jako rozhovor s otevřenými otázkami, který sestává z řady formulovaných otázek, na něž má dotazovaný odpovídat.³

1.3 Příprava na rozhovory

Mým záměrem bylo navštívit místní řemeslníky a pamětníky historie v jejich autentickém domácím prostředí s eliminací možných rušivých momentů. Někdy bylo přínosné, když se setkání zúčastnili oba manželé. Navzájem se doplňovali a nastalo plno zajímavých momentů jak pro mne, tak pro ně samotné. Výpovědi, které jsem získávala polostrukturovaným rozhovorem s rámcově vytyčeným okruhem otázek, ponechávaly prostor pro vzpomínky či asociace dotazovaného.

1.4 Skupina dotazovaných

Navštívila jsem pro účely své práce čtyři starší obyvatele a dvě obyvatelky Čestína a přilehlých vesnic. Volila jsem osoby, které pamatují, jací řemeslníci zde žili, samy řemeslo provozovaly, nebo se věno-

---

³ Srov. REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*, s. 70.

valy řemeslu jako činnosti vedlejší při hospodaření na statku. Byli to Stanislav P. z Čenovic (80 let), Jarmila P. z Čenovic (75 let), Bohumil S. z Visky (85 let), Marie J. z Čestína (65 let), Anežka P. ze Kněže (83 let), Josef P. ze Kněže (81 let) a Karel K. Čestína (72 let). Na termínu návštěvy jsme se vždy předem domluvili.

1.5 Vedení rozhovoru

Dotazovaným jsem vysvětlila účel své návštěvy a položila jim otázky. Předem nikdo z nich otázky neznal. Během následujícího rozhovoru mi dotazovaní bezprostředně sdělovali své odpovědi. Rozhovory jsem nahrávala. Po každém rozhovoru jsem si nahrávku přehrála do počítače, přepsala a analyzovala ji. Vyhledávala jsem informace, které jsou pro mě důležité, přímo souvisejí s tématem a zachycují živé zkušenosti dotazovaných.

2 ŘEMESLA A JEJICH HISTORIE

2.1 Problematika řemesel obecně

2.1.1 Význam pojmu řemeslo

Co je to vlastně řemeslo? Význam tohoto slova můžeme chápat dvěma způsoby. Nejedná se pouze o jazykovou otázku. Tento rozpor velmi pěkně koresponduje s vývojem řemesel a jejich role v lidském životě.

Slovník spisovného jazyka českého uvádí význam slova řemeslo:

„Činnost zabývající se výrobou různých předmětů denní potřeby, prováděním oprav a podobně, pomocí ručních nástrojů nebo jednoduchých strojů.“⁴

V řadě publikací je pojem řemeslo používán pouze pro činnost, provozovanou za účelem obživy nebo zisku.

„Máme za řemesla všechny výrobní živnosti, při nichž se pracovalo ručně buď s pomocí nástrojů nebo jednoduchých strojů.“⁵

Ve své práci se opírám o oba významy pojmu řemeslo, protože oba měly svůj smysl v určitém období lidských dějin. Schopnost vyrábět si předměty denní potřeby byla jedním z klíčových momentů ve vývoji člověka jako biologického druhu. Z časového hlediska bylo nejdelší období lidských dějin charakteristické výrobou „*sám pro sebe*“, vedenou bezprostřední nutností v boji o život a udržení rodu. Se zvyšujícím se stupněm organizace lidské společnosti docházelo přirozeně ke vzniku specializace, kdy osoby nadané přirozenou zručností a dovedností vyráběly potřebné předměty nejen pro sebe a svou rodinu, ale pro členy širšího společenství a za to získávaly od nich odměnu.⁶

---

⁴ Slovník spisovného jazyka českého [online], Ústav pro jazyk český, v. v. i. 2011, dostupné na WWW: <http://ssjc.ujc.cas.cz>, heslo: „řemeslo“

⁵ Srov. HÁLOVÁ-JAHODOVÁ, C. *Umění a život zapomenutých řemesel*, s. 5.

⁶ Srov. MELICHERČÍK, A. et al. *Československá vlastivěda, díl III. Lidová kultura*, s. 40.

Někde tady můžeme vidět vznik řemeslníků – profesionálů, jejichž práce byla více a více organizována a regulována. Zejména řemesla vyžadující vysoce specializované pracovní nástroje (tavicí nebo hrnčířská pec), nebo vysoce specializované znalosti a dovednosti (hodinář) nemohl dělat každý. Vedle toho však vždy existovaly činnosti, které mají ve své podstatě rovněž řemeslnou povahu, ale přitom se jim mohl po zaučení věnovat každý. Mám na mysli činnosti, jejichž výchozí suroviny jsou snadno dostupné a technika zpracování se dá poměrně snadno naučit, zpravidla předáváním z generace na generaci. Od devatenáctého století se realita vážící se k pojmu řemesla komplikuje ještě více, protože z většiny „výrobních“ řemesel se stávají průmyslové obory.⁷

V současnosti se tedy klasický pojem „řemesla jako zdroje obživy“ zužuje a pojem „řemeslo“ získává příděch čehosi tradičního, spojeného s půdou, s historií a s dědictvím našich předků, co obrací naši pozornost od moderních vymožeností, virtuální reality, uspěchaného života a honby za penězi k čemusi „gruntovnímu“, poctivému, v čem můžeme nalézat smysluplnou náplň svého volného času a formu seberealizace.

2.1.2 Řemesla ve středověku ve městě a na vesnici

V období raného středověku převažovalo tzv. *naturální hospodářství*, které lze charakterizovat tím, že si lidé obstarávali vše, co k živobytí potřebovali, sami. Všechna práce od opatřování a úpravy suroviny až ke zhotovení výrobku byla zpravidla prací jedněch rukou. Lidé nevyrobili výrobků víc, než bylo pro jejich potřebu právě nutné. Nepracovalo se pro výdělek, protože nebyla ještě příležitost výrobky prodávat. Domácnosti, hrady, kláštery a velkostatky tvořily v té době samostatné celky, v jejichž okruhu výroba nepřesahovala spotřebu.⁸

---

⁷ Srov. KOTÍK, J. *Tradice a kultura československé výroby*, s. 15.

⁸ Srov. HÁLOVÁ-JAHODOVÁ, C. *Umění a život zapomenutých řemesel*, s. 35.

Už v době naturálního hospodářství mívaly mnohé výrobky povahu řemeslně dokonalou a poměrně specializovanou, ale nešlo tu ještě o výrobu řemeslnou v pravém slova smyslu.⁹ Byla to spíš jen nucená práce bez mzdy. Jednotlivci vyráběli výrobky různého druhu, nemohli se tedy příliš zdokonalit v jednom řemeslu.

To se stalo pravidlem teprve později, při zaměstnání řemeslném, specializovaném na jeden druh výroby. Došlo k němu až v období rozvinutého středověku, v období zakládání a rozvoje měst. Specializace na jedno řemeslo přinesla velký pokrok v kvalitě výroby. Pro řemesla bylo typické to, že (s výjimkou textilních řemesel) byla celá výroba od suroviny až po hotový výrobek obvykle dílem pouze jednoho člověka. Proto bylo důležité, aby se řemeslník soustředil, pokud možná, jen na jedno řemeslo. A zřejmě v tom, že řemeslník věděl o svém výrobku všechno, spočívá ono kouzlo a tajemství dokonalosti spojení účelu a tvaru, které dodnes obdivujeme.¹⁰

2.1.2.1 Organizace řemeslníků ve městě

Do nově vznikajících měst byli voláni cizí kupci a řemeslníci, aby se tu usazovali natrvalo. Panovníci se snažili získat do měst co nejvíce lidí, kteří by vyráběním jednoho druhu předmětů zdokonalovali řemeslnou výrobu a přispívali k obohacení trhů. V souvislosti se zdokonalováním výroby řemesla a města zvyšovala svůj význam hospodářsko-politický. Venkovský člověk už si nevyráběl všechno, co potřeboval, sám, ale přicházel do města směňovat suroviny a potraviny za cizí zboží – tedy výtěžek vlastní práce za výtěžek práce jiných.¹¹

V rozvinutém středověku vznikala potřeba lepší organizace řemeslníků ve městech. Městští řemeslníci se snažili zlepšit své životní podmínky také bezpečným ovládnutím trhu na úkor cizích řemeslníků, kteří neplatili městu daně. Město mělo zájem o rozšíření trhu, a tak podporovalo

---

⁹ Srov. HÁLOVÁ-JAHODOVÁ, C. *Umění a život zapomenutých řemesel*, s. 36.

¹⁰ Srov. HÁLOVÁ-JAHODOVÁ, C. *Umění a život zapomenutých řemesel*, s. 46.

¹¹ Srov. WINTER, Z. *Řemeslnictvo a živnosti 16. věku v Čechách*, s. 48.

volný trh pro všechny a přijímalo zámožnější řemeslníky za měšťany, aby se rozšířily živnosti ve městě. Město však také cítilo povinnost chránit právo živnostníků z města proti cizím výrobcům a cizí tržbě.

Řemeslníci se bránili konkurenci a snažili se proto regulovat své počty. Požadovali po městských úřednících, aby se živnostenská činnost omezila jen na jedince organizované ve spolcích. Řemeslníci se proto začali seskupovat v tzv. „pořádky“. Také s tím souviselo opatření městské správy, aby se řemeslníci jednoho odvětví usazovali ve větším počtu v jedné ulici.¹²

Vznikala tzv. *bratrstva*, která měla původně náboženskou povahu. Členové se scházeli na bohoslužbách v kostele, kde mívali vlastní oltář, zasvěcený patronu, který je chránil. Všechn jejich společný majetek byl označen znaky příslušníků jednotlivých řemesel. O vše se staral bratrský mistr se třemi staršími mistry. Mistr měl všechna práva, jeho tovaryši směli pracovat jen pro něj. Tovaryši nesměli sami prodávat své výrobky a mistři jim neměli platit předem. Jestliže by tovaryš vypověděl poslušnost, mistr by své peníze ztratil.¹³

Postupem času se z volných sdružení jakými byla bratrstva staly cechy. Výsadou, platnou pro cechy obecně, byla výsada tzv. mílového práva, která byla myšlená jako opatření proti konkurenci lidí žijících mimo město. Platila solidarita mezi jednotlivými mistry. Každý mistr musel odmítnout zákazníka, který zůstal jinému mistru dlužen. Cechy nutily každého řemeslníka, aby vstoupil do cechu a netrpěly vetřelce z venkova, „*fušery*“ (více k tomuto pojmu viz. níže). Jestliže byl některý „*fušer*“ dopaden, bylo mu zkonfiskováno zboží a pracovní nástroje. Mohl být také uvězněn.¹⁴

Od každého, kdo se chtěl stát mistrem, byl vyžadován „*mistrovský kus*“, kterým měl prokázat svou dovednost. Všechna tato opatření způsobovala, že řemesla byla nedostupná chudým lidem. Vývoji řemesel to nijak neprospělo, protože bylo plno schopných řemeslníků, ale bohužel

---

¹² Srov. HÁLOVÁ-JAHODOVÁ, C. *Umění a život zapomenutých řemesel*, s. 51.

¹³ Srov. HÁLOVÁ-JAHODOVÁ, C. *Umění a život zapomenutých řemesel*, s. 52.

¹⁴ Srov. WINTER, Z. *Řemeslnictvo a živnosti 16. věku v Čechách*, s. 55–56.

byli chudí, a tak neměli šanci uspět. Cechovní politika tak na jednu stranu vývoji řemesel prospívala, na druhou stranu jej brzdila. Panovala zásada, že ženské pohlaví do cechů nepatří, a to ani tehdy, když jim móda a požadavky doby později vytvořily samostatný pracovní úsek. Teprve později došlo k tomu, že s krejčími šily také „švadlí“, ale nikdy se nestaly příslušnicemi cechů.¹⁵

2.1.2.2 Vztah vesnických a městských řemeslníků

Řemeslo neodmyslitelně náleželo k vesnickému životu. Musíme však rozlišovat mezi venkovským řemeslem, které vyrábělo jen pro potřeby rodiny, vesnice a nejbližšího okolí, a řemeslem, které vyrábělo pro obchod, případně pro městský trh. Jeho provozovatelé se usadili na venkově buď proto, aby unikli městskému nucenému cechovníctví nebo kvůli vyloučení z cechů.¹⁶

Vesniční řemeslníci soutěžili s řemeslníky z města. Přespolní (vesniční) řemeslníci, byli na trzích vždy považováni za „vagabundy“ a „fušery“. Mistři organizovaní v ceších kladli vesnickým konkurentům při prodeji zboží překážky. Jejich situace by se mohla zlepšit jen tehdy, jestliže by byli právně postaveni na roveň řemeslníků městských. Vznik vesnických cechů byl však dost opožděn, došlo k němu až v 17. a zvláště v 18. století. Vesniční řemeslníci pracovali v podstatě roztráštěně a bez vedení. V každém případě nebyli venkovští řemeslníci ze strany cechů uznáváni a ani ve vsi neměli nejlepší postavení. Sedláci se od nich někdy distancovali, i když se bez jejich výrobků nemohli obejít.¹⁷

Jak jsem upozornila již dříve, je potřeba rozlišovat mezi řemeslními aktivitami, které vykonávali sedláci, menší sedláci a domkáři vedle vlastní pracovní náplně, a mezi „řemeslem v užším slova smyslu“, které řemeslníci vykonávali jako „hlavní povolání“. To nevyklučovalo, aby současně vlastnili malé hospodářství. Hranice mezi oběma formami zaměstnání a obživy byla plynulá.¹⁸

---

¹⁵ Srov. HÁLOVÁ-JAHODOVÁ, C. *Umění a život zapomenutých řemesel*, s. 53.

¹⁶ Srov. HÁLOVÁ-JAHODOVÁ, C. *Umění a život zapomenutých řemesel*, s. 54.

¹⁷ Srov. WINTER, Z. *Řemeslnictvo a živnost 16. věku v Čechách*, s. 54–62.

¹⁸ Srov. WINTER, Z. *Řemeslnictvo a živnost 16. věku v Čechách*, s. 57.

Vesnická domácká výroba a vesnická řemesla se nevyvíjela jen ve svém vlastním izolovaném světě, ale do jejich vývoje zasahovaly různé vnější vlivy. Byly to jednak pravidelné trhy a zvláště jarmarky v městech a městečkách, které byly místem intenzivní výměny zboží, ale i centrem společenského života. Vesničtí výrobci při prodeji svého zboží měli také možnost vidět vyvinutější výrobky řemeslníků z města. Sami vesničané mohli výrobky srovnávat, a tak uplatňovali své nároky i na řemeslníky z vesnice.¹⁹

2.1.3 Vývoj řemesel v novověku

Cechovní systém určoval organizaci řemeslné výroby po několik století. Na jednu stranu umožňoval garantovat určitou úroveň řemeslné výroby, na druhou stranu omezoval konkurenci a zavádění nových výrobních postupů, a proto posléze ustoupil do pozadí. Prosazovalo se uvolňování trhu, nastal vznik manufaktur a v průběhu 19. a první poloviny 20. století nahradila většinu řemesel průmyslová výroba. Na venkově se drobná řemeslná výroba udržovala déle. Přispívala k tomu nerozvinutá dopravní síť – cestování do města na trhy bylo náročné, proto bylo pro vesnické obyvatelstvo snazší opatřovat si předměty denní potřeby od místních řemeslníků. Většina obyvatel vesnice měla své hospodářství a k tomu navíc provozovali nějaké domáckou výrobu toho, co bylo v hospodářství potřeba. Někdo hospodářství neměl a provozoval své řemeslo, ve kterém byl vyučen.²⁰

2.1.4 Řemesla jako předmět národopisného výzkumu

S rozvojem národopisného výzkumu se od 19. století soustředila pozornost badatelů zejména na ta řemesla, která charakterizovala určité regiony a promítala se do životního stylu tamních obyvatel. To se týkalo zejména určitých venkovských oblastí, kde byl dostatek ochotných pracovníků, zejména na horách. V horských oblastech, kde zemědělská

---

¹⁹ Srov. MELICHERČÍK, A. et al. *Československá vlastivěda, díl III. Lidová kultura*, s. 45.

²⁰ Srov. KOTÍK, J. *Tradice a kultura československé výroby*, s. 18.

činnost nepřinášela velký výnos a nestačila k obživě, lidé vyhledávali pří-
výdělek ve formě domácí textilní výroby, výroby skleněných korálek (ty-
pické pro Krkonoše) a podobně.²¹

Pro potřeby národopisného výzkumu a popisu řemesel byly zavede-
ny určité pojmy rozlišující jednotlivé druhy řemeslné činnosti. Vymezení
pojmu dle Vladimíra Scheuflera:

- **Práce pro vlastní potřebu** – znamenala hotovení základních
potřeb pro rodinný život a provoz hospodářství. Tuto domácí
výrobu uskutečňovali členové rodiny na základě svých dovedností
předávaných z generace na generaci a rozvíjeli ji v souladu s kultu-
rou a způsobem života a místa, kde žili.²²
- **Podomácká výroba** – šlo o takový rozsah výroby některých před-
mětů, který kromě uspokojování potřeb rodiny umožňoval prodá-
vat část výrobků širšímu okruhu spotřebitelů. Zisk z prodeje byl
důležitým pomocným zdrojem obživy výrobců. Jednalo se o ná-
mezdní rukodělnou výrobu zboží charakterizovanou tím, že výrob-
ci byli jen zaučení, výjimečně vyučení.²³

Domáctí výrobci nesměli držet učedníky a dávat za vyučenou (mzdu).
Nebyli povinni se organizovat v ceších nebo později v živnostenských
společenstvích. Termín domácká výroba v dnešním slova smyslu se ob-
jevuje v roce 1848. V některých oblastech pečovala o domácí výrobu
družstva a spolky.²⁴ Podomáckou (domáckou) výrobou tedy rozumíme
výrobu neřemeslnou. V některých obcích se větší počet obyvatel zaměřil
na výrobu jednoho druhu výrobků, určenou pro obchod. Mohu zmínit do-
máckou výrobu provazů z konopných nití, pletení košů z vrbového prou-
tí, z březového proutí se vyráběly metly, malovali se velikonoční krasli-
ce. Samozřejmě, že dřevo skýtalo velké možnosti pro domácí výrobu,
jednalo se o ruční výrobu hospodářského nářadí, šindelů, coby střešní
krytiny, výrobu špejlí a dětských hraček.²⁵

---

²¹ Srov. SOJKOVÁ, J. *Bejvávalo na horách*, s. 15.

²² Srov. SCHEUFLER, V. *Domácká výroba. Umění a řemesla 1*, s. 12.

²³ Srov. SCHEUFLER, V. *Domácká výroba. Umění a řemesla 1*, s. 12.

²⁴ Srov. SCHEUFLER, V. *Domácká výroba. Umění a řemesla 1*, s. 13.

²⁵ Srov. SOJKOVÁ, J. *Bejvávalo na horách*, s. 15.

- **Řemeslná výroba** – jednalo se o rukodělnou výrobu předmětů pro široký okruh spotřebitelů, k jejímuž provozování bylo nutné získat odbornou erudici a organizační zařazení. Příjmy z této výroby byly většinou hlavním zdrojem obživy výrobce.²⁶
- **Lidová umělecká výroba** – novodobé formy rukodělné výroby, ovlivňované organizátory této výroby. Za její hlavní kritérium – vedle používání tradičních materiálů a technologií – je pokládána výtvarná hodnota výrobků.²⁷ Lidovou uměleckou výrobou rozumíme souhrn rukodělných výrob, proměnlivých časově, místně, etnic-ky a ekonomicky, jež lidové kultuře vtiskují osobité rysy z hlediska výrobního, výtvarného a společenského a jsou pro ni v daném období a oblasti typické. V českých zemích spadá do oblasti lidové výroby zhruba na 80 výrobních odvětví, provozovaných podomácku, řemeslně i manufakturně a zpracovávajících téměř všechny u nás dostupné suroviny domácí i dovážené (bavlna, hedvábí aj.).²⁸

2.1.5 Rozdělení řemesel

Podle druhu pracovní činnosti, zpracovávaných materiálů a výrobků můžeme řemesla členit do několika skupin:

- **řemesla potravinářská** – pekaři, sladovníci, mlynáři, včelaři, řezníci, perníkáři
- **řemesla oděvní** – krejčí, punčocháři, kloboučníci
- **řemesla textilní** – soukeníci, barvíři, vlnaři, vyšíváči, provazníci
- **řemesla kožedělná** – koželuhové, jircháři, kordovánici, řemenáři, uzdaři, rukavičníci, ševci
- **řemesla zpracovávající dřevo** – truhláři, stolaři, řezbáři, bednáři, štítaři
- **kovodělná řemesla** – kováři, mečíři, cínaři, konváři, nožíři, zámečníci, klempíři, kotláři
- **řemesla zpracovávající hlínu a minerály** – hrnčíři, džbánkaři
- **řemesla stavební** – zedníci²⁹

²⁶ Srov. SCHEUFLER, V. *Domácká výroba. Umění a řemesla 1*, s. 14.

²⁷ Srov. SCHEUFLER, V. *Domácká výroba. Umění a řemesla 1*, s. 15.

²⁸ Srov. MELICHERČÍK, A. *et al. Československá vlastivěda, díl III. Lidová kultura*, s. 58.

²⁹ Srov. HÁLOVÁ-JAHODOVÁ, C. *Umění a život zapomenutých řemesel*, s. 60.

2.1.6 Souvislost řemesel s přírodními materiály a pracovními nástroji

Zvykli jsme si přijímat rčení o přírodě – matce všeho tvorstva – se samozřejmostí nevyvolávající pochyb. Až v posledních letech, po varovných hlasech ekologů, si začínáme stále více uvědomovat, čím nám příroda ještě je a bude. Co vše musel člověk zvládnout a objevit, aby položil základ pro naši současnou tvůrčí materiální, uměleckou a řemeslnou činnost? Člověk musel objevit použitelnost různých materiálů – dřeva, proutí, větví, lýka, rákosu, kůží, vlny. Musel se je naučit správně používat a využívat.

Postupně uzpůsoboval přírodní tvary svým potřebám a odhalil řadu výrobních technik. Také bylo nutné se naučit a zvládnout techniky potřebné k opatrování potravin, dokázat bojovat, chovat dobytek a celou řadu jiných činností. Byla to dlouhá cesta plná neznámého a dosud nepoznaného.³⁰

Život na vesnici v zemědělské usedlosti se neobešel bez náradí, náčiní, nádob, které vznikaly z dostupného materiálu a často byly nejen účelné, ale i krásné. Ze slámy, vrbového proutí, kukuřičného šustí se v domácnosti užívaly pletené nádoby na peří, mouku, koše na trávu, seno, košťata, šily se postroje a řemení, vázaly se došky, z lýka a slámy se pletly ošatky. Většina výrobků byla zpracována jednoduše. Krajově se lišily druhem materiálu, jeho kombinacemi i způsoby použití.³¹

2.2 Košíkářství

Košíkářství patří mezi nejstarší řemeslné techniky. K pletení košíků je možné použít mnoho druhů materiálů a stále jich přibývá. Přesto jde neustále o práci, kterou nelze zcela zmechanizovat, a kterou si bez tradičních postupů nedokážeme představit.

---

³⁰ Srov. JANOTKA, M., LINHART, K. *Zapomenutá řemesla, vyprávění o lidech a věcech*, s. 13.

³¹ Srov. STAŇKOVÁ, J. *Lidové umění*, s. 25.

Ve srovnání například s keramikou máme o historii košů a košíků méně poznatků, protože podléhají rychle zkáze. Přece nám však nálezy košů z dávné minulosti umožňují udělat si představu, jak kdysi pletené výrobky vypadaly.³² Velmi pozoruhodné mi to připadá proto, že formy a techniky pletení košů se během staletí a tisíciletí měnily jen málo a předávaly se z generace na generaci. S mírnou nadsázkou lze říci, že košíky nás spojují s našimi dávnými předky.

2.2.1 Vývoj košíkářství ve světě

V muzeích Spojených států amerických můžeme nalézt obrovské sbírky košů severoamerických Indiánů. Významné jsou i sbírky košů z Asie, ale samotných sbírek evropských košů i evropských sbírek světových košů je poměrně málo.³³ Důležitost výrobků v životě lidí může pozvednout jejich používání při výjimečných a slavnostních příležitostech. V Japonsku košíkářské techniky vypsely proto, že pletené nádoby byly používány během čajového obřadu a při tvorbě ikeban. V Nové Guineji bylo zvykem dávat při narození dítěte koš „*billum*“. Časté jsou také svatební koše, z nichž k nejznámějším patří navažská ošatka se vzorem neúplné kruhové hvězdy. Z Afriky jsou známé koše kmene Zulu s charakteristickými geometrickými obrazci, podle kterých lze zjistit, zda je autorka vdaná, popřípadě jaké má věno. Také muži vnášeli do svých výrobků specifické symboly. V různých civilizacích bylo přesně dáno, co smějí plést muži a co ženy. Ve většině kultur pletly koše ženy, pokud nebyl použitý příliš houževnatý materiál typu vrbového proutí. V Japonsku ale právě ty nejjemnější práce patřily výhradně mužům a ženy vyráběly jen hrubší užitkové pletené nádoby.³⁴

2.2.1.1 Starověký Blízký a Střední východ

V oblasti starověkého Blízkého a Středního východu se jako surovina k pletení košů používaly zejména rákosí, trávy, papyrus nebo palmové listy. Z jeskyní z oblasti Mrtvého moře jsou známé fragmenty košů z pal-

---

³² Srov. MARKOVÁ, G. *Košikářství*, s. 57.

³³ Srov. ŠENFELDOVÁ, H. *Pletení z proutí od A do Z*, s. 29.

³⁴ Srov. MARKOVÁ, G. *Košikářství*, s. 59.

mových listů, při jejichž výrobě byla použita plátňová vazba. Její obdoba se na Blízkém východě používá dodnes. Do košů a rohoží byly ukládány lebky a kosti mrtvých. Techniky pletení se v daných oblastech za tisíciletí měnily jen málo.³⁵ Koše se jako nedílná součást běžného života objevují i v mnoha mýtech a legendách. Stejně dětství pravděpodobně prožili Mojžíš, Gilgameš, slavný sumerský král Šarrukín Akkadský a indický Ardžuna. Všichni byli po narození vloženi do koše a vhozeni do řeky, odkud byli potom šťastnou náhodou či řízením osudu vyloveni.³⁶ Pro Sumery bylo životně důležité zavlažování. Proto pro ně byly nutné koše vymazané asfaltem, které sloužily k přepravě vody a dále koše na přepravu vyhloubené hlíny. Při hloubení zavlažovacích kanálů se používal pracovní koš zvaný „*dusu*“. S košem jako symbolem pracovní činnosti se setkáváme v sumerských legendách a mýtech.³⁷

2.2.1.2 Starověký Egypt

Mezi nejpopulárnější rostlinné suroviny pro výrobu košů ve starověkém Egyptě patřily listy palem, rákosy a šáchory. Z Egypta se dochovalo množství různých technik. V předdynastickém období (přibližně 5000–3000 let př. n. l.) byla nejpoužívanější spirálová technika, kterou známe z dnešních ošatek. Plátňová vazba nebo sešívané splétané pásy se začaly používat později (305–30 let př. n. l.). V této době se také objevují koše se systémem žeber a oplétacích prutů, tedy přesně ty, které se nám dnes vybaví pod pojmem koš. Mezi další techniky patřilo síťování s uzly i bez uzlů, prošívání, propichování nebo různé druhy keprové vazby. Některé koše byly zdobeny korálky, mušličkami nebo vylepšené střídáním typů vazeb.³⁸

---

³⁵ Srov. MARKOVÁ, G. *Košikářství*, s. 60.

³⁶ Srov. MARKOVÁ, G. *Košikářství*, s. 60.

³⁷ Srov. MARKOVÁ, G. *Košikářství*, s. 61.

³⁸ Srov. SUE, G. *Košikářství*, s. 64.

2.2.1.3 Evropa

V Evropě jsou košíkářské techniky i materiály poměrně rozmanité. V severských zemích a v Rusku se používala a používá bříza. Zajímavostí je, že se používaly zejména březové kořínky, které zaručovaly košům nepropustnost. Koše se pletly spirálovou technikou. V pletení z kořínků vynikali především Laponci – etnikum, které žije na území čtyř států: Norska, Švédska, Finska a Ruska. Z vrbových proutků se v severských zemích pletlo a plete méně.

Ve Švédsku a v Dánsku se používala pro pletení košů žitná sláma. Později se začaly plést koše z loubků. V Evropě se koše využívaly při každodenní práci. Zdobné byly jen tehdy, když byly vyrobeny pro bohaté zákazníky. Výjimkou bylo Švédsko, kde bývalo zvykem přinést na pohřeb nebo svatbu jídlo. Nebyla důležitá jen kvalita pokrmů, ale také koš, ve kterém jídlo přinesli. Tyto koše byly velmi zdobné a nebyly používány k jinému účelu.³⁹

Ve Velké Británii a v Irsku se kromě košů pletly i lodě zvané „*coracle*“. Jejich základem byla pletená konstrukce potažená kůží nebo vymazaná smolou. Při pletení se používá zajímavá technika – do země se zapíchnou pruty oběma konci tak, že tvoří oblouky a tato kostra se vyplete. Podobným způsobem se v Irsku pletou i koše. První řada výpletu má funkci závěrky (tzn. poslední ukončovací řada). Výplet stěn je klasický a teprve potom přichází na řadu dno – jako poslední.⁴⁰

2.2.1.4 Amerika

Košikářství v Americe bylo velice různorodé, používaly se techniky od rámových košů přes spirálovou techniku, loubky i opletky. Objevují se zde také techniky, které přivezli bílí osadníci. Koše Indiánů z kmene Pomo jsou bohatě zdobené pestrým peřím tak, že není vidět samotný

---

³⁹ Srov. MARKOVÁ, G. *Košikářství*, s. 65.

⁴⁰ Srov. MARKOVÁ, G. *Košikářství*, s. 65.

koš, kterým je obvykle ošatka ve spirálové technice. Na koších se objevují symbolická zobrazení hor, mraků, blesků, větví a listů stromů, hadů a ještěrek, šípů nebo vztažených rukou.⁴¹

Ze Střední Ameriky jsou zajímavé mělké ošatky z Mexika, které jsou uvnitř bohatě pošívané barevnými korálky vytvářejícími vzory. Z oblasti Panamy pocházejí koše od kmenů Wounaan a Embera. Pro tyto kmeny, které žijí izolovaně v pralesích, je košíkářství hlavním zdrojem příjmů. Jejich koše jsou velmi náročné na vypracování, jsou často velkých rozměrů. Pletaři při jejich výrobě stráví až dva roky.⁴²

2.2.1.5 Asie

Na Dálném východě se pletou velmi kvalitní koše. Je tu totiž dostatek jednoho z nejlepších košíkářských materiálů – bambusu. Bambus má vynikající vlastnosti, je velmi pevný a zároveň lehký. Je nedílnou součástí japonského života a jeho použití je velice pestré. Mezi další používané materiály patří ratan, cedrová kůra, vrby a v pustých oblastech traviny a kůže. Nezvyklé je časté používání košů při vaření rýže. Některé koše jsou pokryté hlinou a tím pádem odolné proti ohni.

2.2.1.6 Afrika

Stejně jako koše indiánské jsou i africké koše náročné na vypracování a často košíkáři pracují na výrobě jednoho koše týden či měsíc. U výrobků jednotlivých kmenů je možné díky předepsaným geometrickým vzorům poznat, zda koš patří chlapci, dívce, nebo je určený pro svatební obřad. Mezi používané motivy patří štítů a kopí. K barvení košů se používají kořínky, listy, bobuloviny nebo se materiál zakope na nějaký čas do říčního bahna. Již od pěti let se africké děti učí plést mísy na ořechy a sladkosti. Velké koše ve tvaru mísy se uplatňují při sběru obilí a často mívají konkávní dno, které usnadňuje nošení na hlavě.⁴³

---

⁴¹ Srov. SUE, G. *Košikářství*, s. 67.

⁴² Srov. MARKOVÁ, G. *Košikářství*, s. 66.

⁴³ Srov. MARKOVÁ, G. *Košikářství*, s. 67.

2.2.1.7 Austrálie a Oceánie

Domorodci v Austrálii pletli koše z místních materiálů různými technikami. Koše se dělily na každodenní a ceremoniální. Na Novém Zélandu nebo Papui-Nové Guineji vyplétají koše vzory plátnových a keprových vazeb. Maoři používají hojně se vyskytující rostlinu zvanou novozélandský len. Našemu lnu se tato rostlina ani vzdáleně nepodobá. Přímořské národy využívaly jako košíkářského materiálu i některé druhy mořských řas a chaluh.⁴⁴

2.2.2 Vývoj košíkářství v Čechách

Za první košíkářské pokusy je asi možné považovat přístřešky z rákosí, travin nebo větví, které si lidé splétali proti nepřízní počasí. Z užitkových pletených košů patří pravděpodobně k nejstarším zbytky rybářských „vrší“ vykopané v Mikulčicích, pocházející z období Velké Moravy.⁴⁵ V archeologických nálezích úlomků se našly pravidelné otisky čar a otištěná rostlinná vlákna. Místy byla vlákna navzájem propletená, z čehož je patrné, že lidé v době ledové již uměli tkát a plést košíky.⁴⁶

Košíkářství u nás bylo na vrcholu v 19. století. Košíkáři své výrobky pletli buď na objednávku pro sousedy, pro trh nebo pro vlastní použití. Řemeslo se přirozeně předávalo z generace na generaci. Jednotlivé košíkářské výrobky měly různé názvy, které vznikaly podle toho, na co se koše používaly. Koši na brambory se říkalo „bramborák“ nebo „erteplák“, „česáček“ byl koš na ovoce, na zádech se nosila „nůše“. Také se vyráběly kukaně pro slepice, hranatá řešeta na čištění obilí, kulatá síta „řičice“, koše k lisům na víno. Řemeslníkům, kteří pletli košatiny – pletené postranice vozů, se říkalo „košináři“.⁴⁷ „Vrše“, koše na ryby, se hojně pletly na Čestínsku, z důvodu velkého množství rybníků a potoků v této oblasti.

---

⁴⁴ Srov. MARKOVÁ, G. *Košíkářství*, s. 69.

⁴⁵ Srov. PAVLIŠTÍK, K. *Dřevo, proutí, sláma v tradiční výrobě na Podřevnicku*, s. 59.

⁴⁶ Srov. MARKOVÁ, G. *Košíkářství*, s. 64.

⁴⁷ Srov. PAVLIŠTÍK, K. *Dřevo, proutí, sláma*, s. 60.

2.2.2.1 Postavení a život košíkářů na vsi v Čechách v nedávné minulosti

Rukodělným zpracováním neloupaného proutí se zabývali většinou jen „*naturisté*“, neorganizovaní samouci. Pro výrobce z nejhudších sociálních vrstev byla výroba košíkářského zboží buď jediným nebo jedním z hlavních zdrojů obživy celé rodiny. Starali se sami o veškeré domácí práce s vlastním malozemědělstvím. Důležitou motivací k tomuto řemeslu byla, kromě ekonomického užitku, vrozená zručnost a cit pro pletářskou technologii.⁴⁸

Košíkář byl většinou zastoupen v každé obci. Ve velkých vesnicích jich bylo i několik. Výrobky z proutí byly v hospodářství hojně využívány a při jejich používání se rychle opotřebovávaly, a tak měli košíkáři vždy o práci postaráno. Zkušenosti a znalosti řemesla se předávaly většinou v rodině (otec, dědeček, strýček) již od dětského věku. Jednoduché koše a košíky si dokázal vyrobit skoro každý hospodář. Většina košíkářů pletla košíky jednak pro svoji potřebu, jednak na zakázku. Platilo se hotově, naturáliemi nebo službami. V čase, kdy byla nouze o potraviny, mělo přednost placení v naturáliích. Své výrobky košíkáři také vozili prodávat na trhy, kam je dováželi na káře nebo koňským potahem.⁴⁹ Pletářská sezóna byla od prosince do začátku března, tedy v období vegetačního klidu.

2.2.3 Základní techniky zpracování košíkářských materiálů u nás i ve světě

2.2.3.1 Spirálová technika

Při spirálové technice se pramen materiálu spirálově zatáčí a oplétáním spojuje v žádaný tvar. Tato technika je zejména vhodná pro pletářské techniky travin a stébel, které se spojením v pramen stanou pevnějšími. Variantou této techniky je spirálové spojování copánkovitých úpletů – technika používaná v dávné historii i dnes. Tato technika se využívá při

---

⁴⁸ Srov. MARKOVÁ, G. *Košikářství*, s. 65.

⁴⁹ Srov. PAVLIŠTÍK, K. *Dřevo, proutí, sláma*, s. 62.

pletení slaměných ošatek nebo včelích úlů. Místo slámy se dá použít jakýkoliv materiál, který se stáčí. Zároveň k sobě stáčené řady sešíváme. Proto se těmto košům říká šité.⁵⁰

2.2.3.2 Tvarování košíků z počátečního rohožkového plátu

Začíná se upletením malého čtverce ze dvou rovnocenných soustav pletařských proužků (soustavy osnovní a útkové), který se pak v průběhu dalšího pletení zpracovává do polokulovitého tvaru zachyceného a zpevněného krajovým obručovitým obloukem. Tímto způsobem se pletou jemné košíky v Asii, ale také hrubé rustikální košíky z březové kůry nebo loubků v severní Evropě.⁵¹

2.2.3.3 Stavba koše na základě košíkářského kříže

Tato technika umožňuje, aby měl košík ploché kruhové nebo oválné dno a libovolně vysoké stěny. Dřevěný kříž na dně koš zpevňuje. Koš navíc nestojí dnem přímo na zemi a nevlhne. Je to velmi rozšířená technika uplatňovaná při pletení z proutí a je známá hlavně v Evropě.

2.2.3.4 Technika se systémem žeber (osnovy) a oplétacích prutů (útků)

Jedná se o techniku u nás nejrozšířenější. U těchto typů košů se nejprve plete dno a pak se pletou stěny. Existují výjimky, kdy je postup obrácený – nejdříve stěny a potom dno.⁵²

---

⁵⁰ Srov. ŠENFELDOVÁ, H. *Pletení z proutí od A do Z*. s. 45.

⁵¹ Srov. MARKOVÁ, G. *Košikářství*, s. 66.

⁵² Srov. ŠENFELDOVÁ, H. *Pletení z proutí od A do Z*. s. 46.

2.2.3.5 Technika rámových košů

Koš se pletou na připravené konstrukci. Nejznámějším rámovým košem u nás je tzv. „*gondola*“, která se skládá ze dvou obručí spojených na jednom místě ve formě rukojeti a na opačném místě opletených do tvaru koše.⁵³

2.2.4 Materiály pro výrobu košíků

Materiálů vhodných ke košíkaření je velké množství. Liší se zejména svou dostupností, hojností výskytu a mnoha dalšími vlastnostmi. U košíkářských materiálů je důležitá ohebnost, pevnost, tloušťka nebo trvanlivost. Ve střední Evropě patří mezi nejčastější košíkářské materiály vrbové proutí, sláma, orobinec, loubky z různých druhů dřeva a dovážené materiály z tropických oblastí – bambus a palmové listy.⁵⁴

2.2.4.1 Vrbové proutí

Vrb je mnoho druhů a liší se od sebe pružností proutků, délkou a barvou. Většina košíkářů plete z tzv. košíkářských vrb. Další vrby nejvíce používané jsou vrba trojmužná, vrba americká, vrba nachová a vrba červená.⁵⁵ Vrby vhodné k pletení poznáme i bez znalosti druhu. Jestliže ustříhneme vrbový proutek a bez problému ho otočíme kolem pěsti, ve které ho držíme, pak z něho můžeme plést. Proutek, který nám praskne, není pro pletení vhodný.⁵⁶

2.2.4.2 Loubky

Loubky jsou zajímavým a klasickým materiálem vhodným k pletení. Jedná se o pružné dřevěné pásky. Používají se loubky z borovice, jedle, smrku, ale i z listnatých stromů (akát, osika, dub). Strom musí být dobře rostlý, zdravý a s pravidelnými letokruhy. Čerstvě poražený strom se

---

⁵³ Srov. MARKOVÁ, G. *Košikářství*, s. 65.

⁵⁴ Srov. MARKOVÁ, G. *Košikářství*, s. 66.

⁵⁵ Srov. ŠENFELDOVÁ, H. *Pletení z proutí od A do Z*, s. 48.

⁵⁶ Srov. PAVLIŠTÍK, K. *Dřevo, proutí, sláma v tradiční výrobě na Podřevnicku*, s. 49.

musí zbavit kůry a je potřeba ho nařezat na délku loubků. Loubky se loupají podle letokruhů. Některé dřevo je třeba otloukat, máčet na dlouhou dobu ve vodě nebo vařit.⁵⁷ Získat loubky je poměrně náročný proces.

Z loubků se pletlo také v oblastech, kde nebyla možnost vypěstovat vrby, protože nebyly v té oblasti potoky nebo rybníky, a tudíž se tam vrbám nedařilo.

2.2.4.3 Ratan a pedig

Ratan je popínavá rostlina, jehož vnitřní část se nazývá pedig. Pedig je tedy dřevěná liánovitá palma. Z liány se nejprve stáhne vrchní tenká kůra s trny. Na povrchu zůstane vnitřní kůra, která je velice pevná. Při zpracování vnitřní části se ratan projede raznicí s otvory různého průměru, čímž se získají pedigové pruty dlouhé 2–6 m. Tento materiál je v současnosti u nás velmi využíván.⁵⁸ Je ohebnější než vrba, a proto je vhodný i pro děti. Na práci s pedigem není potřeba mnoho síly.

2.2.4.4 Bambus

Bambus je jednou z nejneobyčejnějších rostlin na zemi. Je to dutá, kolénky rozdělená tráva, jejíž stébla mohou mít průměr až 45 cm. Z bambusu se vyrábí snad vše od obydlí a nábytku po koše, nůše, rohože nebo i potrubí.

2.2.4.5 Trávy (obilí)

Nejvhodnější travinou k pletení je žitná sláma, protože má nejdelší stéblo. Sláma se usuší, vymlátí a skladuje v suchu. Lze použít i slámu ovsa, ječmene nebo prosa. Ze slámy se pletou většinou ošatky spirálovou technikou. Z tropických trav se používá rýže, pampasová tráva, papyrus a další.⁵⁹

---

⁵⁷ Srov. ŠENFELDOVÁ, H. *Pletení z proutí od A do Z*, s. 48.

⁵⁸ Srov. MARKOVÁ, G. *Košikářství*, s. 65.

⁵⁹ Srov. SUE, G. *Košikářství*, s. 68.

2.2.4.6 Listy

Nejvíce se využívají listy palem, které jsou u nás ale prakticky nedostupné. Při pletení z palmových listů se používají speciální techniky. Může se plést z celé poloviny listu podélně rozděleného v řapíku. U nás se používá orobinec úzkolistý. Vyráběly se z něj úly, tašky a ošatky.⁶⁰

2.2.4.7 Kůra

Nejpoužívanější je březová kůra. Kůra se oloupe z poražených stromů, živé stromy může oloupání kůry zahubit. Nejlepší kůru získáme v květnu. Vrchní tenká loupající se vrstva kůry se odstraní a pásy se usuší pod zatížením, aby se nezkroutily. K pletení se používají pláty, které se k sobě sešívají nebo skládají.⁶¹

2.2.4.8 Lýko

Lýko se používá přírodní nebo umělé. Využívá se hlavně u ošatek jako pojící element. Zpracovává se lýko lipové, které se získává z kmenů mladých lip v období dostatku mízy. Stromek se pokácí, kůra se nařízne a sloupne se i s lýkem, které se z ní pak oddělí. Lýkové pásy se suší volně zavěšené a před použitím se máčí.

2.2.4.9 Kořínky

Plete se z kořínků jehličnanů. Smrkový kořínek může dosahovat délky 6–12 m. Loubky se štípají z kořenů dlouhých asi 1,5 m. Při sběru kořínků je třeba ponechat stromu nebo keři dostatek kořenů, aby sběr přežil.⁶²

---

⁶⁰ Srov. ŠENFELDOVÁ, H. *Pletení z proutí od A do Z*, s. 49.

⁶¹ Srov. MARKOVÁ, G. *Košikářství*, s. 65.

⁶² Srov. SUE, G. *Košikářství*, s. 69.

2.2.4.10 Papír

Papír je velmi vděčný alternativní materiál. Lze použít pásy kartonu. Ruličky z tenkého papíru lze použít u spirálové techniky nebo u techniky pro kulaté materiály. Využit se může i papírové kaše. Papírovou nádobu je vhodné nalakovat.⁶³

2.2.5 Příprava typického košíkářského materiálu – vrbového proutí

Vrbové proutí se řeže zpravidla v době vegetačního klidu – od listopadu do konce února. Proutí je možné řezat i „v míze“, tj. v dubnu nebo v květnu, nebo v „druhé míze“ v srpnu. Důvodem k pozdějšímu řezání je nedostatek materiálu, když košíkář vidí, že mu zimní proutí nebude stačit, v případě jarního řezání může být důvodem též snazší loupání. Proutky sklizené ve druhé míze na konci srpna nejsou už tak kvalitní.⁶⁴

Na pletení se používají jen jednoleté proutky, tedy ne rozvětvené. Neloupané zelené pruty se už nijak neupravují. Po nařezání se proutky nechají usušit a před použitím je nutné je namočit, aby byly opět pružné. Plést se může z proutků neloupaných, loupaných nebo z proutků štípaných. Jestliže chceme proutky loupát, musí se postavit do vody a v krátké době je nutné je oloupat. Tím vznikne proutí s bílým povrchem. Další možností je proutí před loupáním několik hodin vařit. Proutí se loupe teplé. Loupaný štípaný prut se nazývá „šéna“. Získá se rozštípnutím vrbového proutku pomocí „štípáku“.⁶⁵ V krátkém období, kdy na jaře proutí natáhne mizu a raší na něm první lístky, se dá loupát ihned po řezání bez předchozí přípravy.

---

⁶³ Srov. KRÁLÍKOVÁ, M. *Pletení košíků z papírových pramenů*, s. 25.

⁶⁴ Srov. ŠENFELDOVÁ, H. *Pletení z proutí od A do Z*, s. 66.

⁶⁵ Srov. MARKOVÁ, G. *Košikářství*, s. 50.

3 ČESTÍNSKO – HISTORIE A ŽIVOTNÍ STYL SE ZAMĚŘENÍM NA VÝZNAM ŘEMESEL

V této části své práce se zaměřuji konkrétně na oblast Čestínska, proto uvádím tuto část přehledem historie městečka Čestín.

3.1 Čestín – historie městečka

V knize „*Kutnohorsko slovem a obrazem*“ z roku 1914 se píše:

„Na vysoké hornaté krajině 482 m. n. m. se vypínající, svahem k severu a západu skloněné, leží městečko Čestín – dříve Čestín kostel zvané. Od Hory Kutné jest vzdálen Čestín 24 km.“⁶⁶

V místní kronice a knize *Kutnohorsko slovem a obrazem* se uvádí, že Čestín byl založen ve 12. století, ale nejstarší doložené písemné záznamy jsou až z roku 1352, kde je uveden jako farní tvrz. Tvrz vznikla současně s kostelem, který nechala údajně vystavět paní Česta z nedalekých Petrovic, proto název Čestín kostel. V městečku Čestín žilo na začátku 20. století 488 obyvatel v 83 domech, vesměs katolického náboženství. Obyvatelé se živili hlavně zemědělstvím na vlastních pozemcích nebo najatých od velkostatku. Obchod byl poměrně čilý. Byly zde čtyři obchody se smíšeným zbožím a dva se zbožím střížným. V Čestíně byli obuvníci, truhláři, dva pekaři, dva řezníci a tři hostinští.

Významným a daleko široko známým řemeslem v Čestíně bylo zhotovování hracích strojů a kolovrátků. Řemeslo bylo dědičné v rodině Paštiků. Bratři Paštikové založili stavitelství varhan v Praze. Důvodem jejich odchodu do Prahy bylo, že Čestín byl daleko od železničního spojení a oni nemohli pracovat tak rychle, jak by si představovali.

Čestín byl původně vesnicí, až v roce 1519 mu udělil císař Rudolf II. status města a povolil tři výroční trhy a jeden týdenní trh. Trhy se konaly v pondělí před svátkem Nanebevstoupení Páně, v pondělí po svátku sv.

---

⁶⁶ ZAVADIL, A. *Kutnohorsko slovem a obrazem*, s. 75.

Petra a Pavla v červnu, a 2. listopadu v den Dušiček. Městečko také obdrželo znak stříbrné lilie na červeném poli. Trhy později zanikly a teprve na prosbu občanů začátkem 19. století byly císařem Františkem I. znovu obnoveny.⁶⁷

Koncem 16. století přebudoval Adam Slavata tvrz v zámecké sídlo. Později byl ale nucen kostel i s okolním majetkem prodat. Od té doby se v Čestíně vystřídalo mnoho majitelů. K významnějším patřil Karel Jáchym Breda, který spojil čestínské panství s kácovským. Roku 1859 byl stržen původní kostel ze 13. století a na jeho místě byl poměrně rychle vybudován nový kostel v novorománském slohu. Byl vysvěcen 8. září 1861. Dominantou kostela je věž osazená jedním malým a dvěma velkými zvony, které pocházejí z roku 1562.⁶⁸

V Čestíně se nejprve vyučovalo po různých domech a na zámku. Okolo roku 1870 dal arcikníže vévoda Toskánský na svůj náklad vystavět vedle kostela jednopatrovou budovu školy. V roce 1979 byla zdejší škola po stoletém trvání zrušena.⁶⁹

V nejbližším okolí Čestína leží vesničky Čenovice, Kasanice, Polipsy, Kněž a Morány. Zdejší obyvatelstvo se živilo především zemědělstvím. Hlavní živností bylo maloroľnictví, nádenictví u dvora a v panském lese. V zimě lidé mlátili obilí, pracovali v lese, věnovali se opravám zemědělských nástrojů a náradí nebo pletli koše. V každé vesnici byli zastoupeni potřební řemeslníci – řemeslo obuvnické, kovářské, krejčovské, tesařské, truhlářské a pekařské.⁷⁰

---

⁶⁷ Srov. ZAVADIL, A. *Kutnohorsko slovem a obrazem*, s. 76–78.

⁶⁸ Srov. ZAVADIL, A. *Kutnohorsko slovem a obrazem*, s. 78.

⁶⁹ Srov. *Kronika obce Čestín, Obecní úřad Čestín*, s. 26.

⁷⁰ Srov. ZAVADIL, A. *Kutnohorsko slovem a obrazem*, s. 82.

3.2 Svědectví pamětníků o řemeslech v Čestíně

Na dokreslení informací z literatury nyní připojuji odpovědi na otázky, které jsem pokládala čestínským starousedlíkům. Během svých rozhovorů jsem nejdříve položila tuto otázku: „**Kteří řemeslníci byli ve vaší vesnici?**“

Pan Josef K. vyprávěl: „V Čestíně, co já pamatuju, byli dva krejčí, jeden kolář, dva truhláři, bednář, dva pekaři, kovář a tři ševci. Hlavně ten jeden švec byl hodně šikovnej. Jak mu někdo přinesl boty, hned je opravil. Taky tu byly dvě hospody. Většina lidí hospodařila na svém statku a někteří co hospodařili, ještě k tomu provozovali nějaký to řemeslo. Někdo měl jenom řemeslo a nehospodařil.“

Pan Bohumil S. ze Kněže: „Ve Kněži byl tesař, pokrývač, truhlář, kovář – tomu se říkalo kobylák, bednář a švec. Ten kovář byl moc šikovný, ale pak už nemohl, tak se muselo chodit za kovářem do Čenovic. Taky tu žil bednář. Dělal hlavně sudy a máselnice, to potřebovali všichni.“

Paní Anežka P. ze Kněže: „Pekař tu nebyl, každý si pekl chleba sám. Víím, že třeba v Čestíně neměli všichni pec na chleba nebo si chleba nechtěli pít doma. Tak si jenom doma udělali těsto a nesli ho vykynuté na ošatce k pekařovi upíct. Pak si otevřel pekařství pekař v Jiřicích, tak jsem jednou týdně chodila pro dva bochníky a mouku k němu. Měl moc dobrej chleba.“

Pan Stanislav P. z Čenovic: „Skoro každý měl alespoň malé hospodářství, aby byl soběstačný a měl z čeho žít. Zedníci se nechávali najímat na práci po okolí. Tady u nás v Čenovicích byl kovář. Měl hodně náradí, ale hlavně k němu jezdil na motorce jeden kovář z Nespeřic. Tam už totiž jeden kovář byl, a tak by se neuživil. A taky doma neměl potřebný vybavení. Byl opravdu moc šikovný a všechno uměl udělat. Taky jsme tu měli šikovného tesaře, ten uměl sekat latě širočinou! Truhlář měl jenom malou truhlárnu, tak dělal hlavně necky, vály na zabíjačku a podobný věci.“

Zajímalo mne také se dozvědět: „**Jaké jste měli náradí, které jste potřebovali k práci?**“

Pan Stanislav P. z Čenovic: „*Já nedám dopustit na svoje staré nářadí. Sice mladí říkají, ať to vyhodím, ale to já ne. Pořád ještě používám nářadí, který udělal souseď kovář mému tátovi před padesáti lety. A jak mi dobře slouží! To se vůbec nedá srovnávat s tím, co si můžete koupit dneska.*“

Po přečtení písemných dokumentů o Čestínsku, farních a obecních kronik se nedá říci, že by na Čestínsku převládalo nějaké řemeslo typické jen pro tento kraj. V každé vesnici, byla zastoupena většina řemeslníků, které místní obyvatelé potřebovali. Zajímám se proto zejména o košíkářství. Košíkářů bylo zastoupeno v každé vesnici hned několik a jejich tradice pokračuje i v současnosti. Košíkářství se mi osobně jeví velmi atraktivní a sama se o pletení košíků pokouším.

3.3 Život sedláků a ostatních obyvatel vesnice

Lidé nežili proto, aby pracovali, ale pracovali proto, aby žili. Společenský život člověka určovala práce, činnost pokračující v rodinné tradici, nikoliv jeho individuální nadání nebo osobní bohatství.⁷¹

Vesnice se od sebe lišily velikostí. Mohly zahrnovat pět, ale také padesát usedlostí. Některé byly založeny plánovitě, jiné vznikly podél cest, u řeky nebo na návrší. Ve vesnickém společenství nežili pouze sedláci se svými rodinami, ale také nádeníci, vesničtí řemeslníci, děvečky a čeledíni. Každý dům ve vsi vytvářel sice relativně samostatnou jednotku, ale žádná domácnost nebyla plně uzavřená. Právě naopak co se dělo v usedlosti, jak se pracovalo a jak se slavilo, mohl sledovat každý souseď. Především majetkové poměry nezůstávaly utajené. Tajemství mezi sousedy z vesnice téměř neexistovalo. To, co dotyčný znamenal nebo chtěl znamenat, bylo možné rozpoznat už ze vzhledu fasády jeho domu.⁷²

Sociální život ve vesnici byl určován zemědělskou prací. Vedle samotného sedláka, který veškerou obživu zabezpečoval výhradně zemědělským využíváním svého pozemku, žila ve vesnici řada dalších obyvatel

---

⁷¹ Srov. DULMEN, R. *Kultura a každodenní život v raném novověku*. s. 58.

⁷² Srov. MELICHERČÍK, A. *et al.*: *Československá vlastivěda, díl III. Lidová kultura*, s. 59.

se svými rodinami, kteří sice vlastnili domek a malý pozemek, ale museli se nechat najímat u nějakého sedláka za úplatu, nebo pracovali v domácím průmyslu, případně se věnovali řemeslu. Někteří také pracovali jako nádeníci. Dále ve vesnici žila většinou chudina, která sloužila na statcích a byla nemajetná. Nejchudší se živili žebrotou a příležitostnou námezdní prací. V každé větší vesnici bydlel farář a rychtář.⁷³

Sedlák měl velmi úzký vztah ke své půdě a k dobytku. Bylo to nejen jeho vlastnictví, ale také prostředek jeho obživy pro něj a jeho rodinu. Každodenní chléb musel sedlák těžce dobývat. Často by se mohlo zdát, že byl vydán přírodě na milost a nemilost, ale jeho vztah k půdě, k dobytku a obecně k přírodě nebyl v žádném případě pasivní. Musel vždy trpělivě čekat, zda uzraje obilí a dobytek bude prospívat. Velké úspěchy moc neznal a stavěl se vůči nim v zásadě skepticky. Dokázal ale pružně reagovat na nestálost počasí a jiné nepředvídatelné události. Pokud nestačilo jeho osobní nasazení, pomohli sousedé z vesnice, kteří nabídli pomoc v zápasu s přírodou. Věděl, že když vloží pot a práci, když bude prozíravě zacházet s přírodou a s vlastním časem, tak povede vcelku slušný život.⁷⁴

3.4 Svědectví pamětníků o životním stylu na vesnici v době jejich mládí.

Další otázka, která mne zajímala: „*Na co si vzpomínáte z vašeho mládí, jak se vám žilo?*“

Pan Bohumil S. ze dvoru Víška: „*Ve Víšce, to býval veliký statek, otec mé ženy tady byl šafářem, bydlelo tady plno lidí. V celém dvoře byla spousta místností, kde žili rodiny – deputátníci. Dostávali odměnu za práci a jídlo. Když si třeba později něco naspořili, tak si někde mohli postavit svoje vlastní bydlení. Ve Víšce se ale měli dobře. Taky sem chodila pomáhat paní ze Kněže, říkali jsme jí paní Fešná. Žila sama, asi byla vdova. Neměla žádné svoje hospodářství, a tak chodila do Víšky pomáhat třeba s prádlem nebo s dětmi. Měli jsme ji moc rádi.*“

---

⁷³ Srov. MELICHERČÍK A. *et al.*: *Československá vlastivěda, díl III. Lidová kultura*, s. 60.

⁷⁴ Srov. DULMEN, R. *Kultura a každodenní život v raném novověku*, s. 59.

Pan Josef K. z Čestína: „Čestín bylo poměrně velké městečko. Hodně lidí mělo svoje hospodářství. Většinou měli pár koní a pole. Ti, co měli hospodářství menší a třeba neměli koně, tak přišli do velkého statku pomoci třeba mlátit obilí a oni jim pak za to na jejich práci koně půjčili. Prostě jsme si navzájem nějak pomáhali, jak to šlo. Někdy přišlo pomocníků hodně, ale babička pro všechny uvařila.“

Pan Stanislav P. z Čenovic: „My jsme měli v Čenovicích asi největší statek. Většinou si každý statkář uměl vyrobit sám třeba hrábě nebo jiné nářadí, ale aby tátu lidi nepomluvili, že nedá vydělat, tak tu práci zadal chudšímu sousedovi. Těm, co měli menší hospodářství, se u nás říkalo traavičkáři. Jednoduché nářadí jsme opravovali a vyráběli hlavně přes zimu.“

3.5 Faktory ovlivňující život na vesnici – solidarita, práce v různých ročních obdobích

Přes veškeré sociální rozdíly mezi lidmi na vesnici stála na prvním místě solidarita vůči všem možným nebezpečím – nepříznivému počasí, požárům, neúrodě. Nikdo se nemohl uzavřít do svého domu, každý byl svým způsobem závislý na druhých. Vesnická společnost ale nebyla v žádném případě idylou bez konfliktů. Pro rozpory s panstvím se velmi rychle zapomínalo na spory ve vsi, mezi sousedy, sedláky a nádeníky. Normy a pořádky řídící život byly projevem vědomí solidarity. Lidé mohli přežít jen společně.⁷⁵

V souvislosti s tímto tématem jsem se z rozhovoru dozvěděla zajímavé informace o způsobu sociálního zabezpečení pro staré a nemožící.

Paní Anežka P. ze Kněže vyprávěla: „Tady, vedle našeho stavení, byla pastouška. Už je zbořená. Tam bydleli takoví chudáci, kteří neměli práci a třeba už žádné příbuzné, kteří by se o ně postarali. Celý život žili někde jinde, ale pocházeli odtud. A jejich rodná obec měla povinnost se o ně postarat. Každý týden chodili na jídlo k někomu jinému. Podle toho, kolik mělo nějaké hospodářství hektarů pole, tolik dní se o toho člověka museli starat. Když měli 12 hektarů, tak k nim chodil na jídlo 12 dní. Někdy taky

---

⁷⁵ Srov. DULMEN, R. *Kultura a každodenní život v raném novověku*, s. 60.

na statku vypomáhali. Pastouška měla dvě světlice. V jedné žily dvě paní, co k nám chodily pomáhat drát peří a v druhé žil truhlář s rodinou. Měl ženu a pět dětí. V té světličce žili a měl tam taky hoblík a ještě nějaký nářadí a otec rodiny dělal truhlářinu. Paní chodila pomáhat do statků a vždycy si vysloužila nějaké živobytí, aby měla čím nakrmit děti.“

Život na vesnici byl určován tvrdou manuální prací. Žádný člen vesnické společnosti nebyl od práce osvobozen, ani děti, ani starci, ani ženy, ani muži. Žebráky a povaleče si vesnice nemohla dovolit. Obdělávat pole a sklízet úrodu nebyl lehký úkol, k dispozici měli jen ty nejjednodušší nástroje. Když byla nejdůležitější práce na poli hotová, musely se vylepšovat ploty, spravovat nástroje a nářadí. Zatímco těmito pracemi se zabývali především muži, ženy měly jiné povinnosti. Musely opatřit dřevo, protože pec nesměla nikdy vyhasnout, vařily, šily a spravovaly oblečení. Byl to život naplněný prací.⁷⁶

Vesnický život byl vydán na milost a nemilost přírodě. Příroda byla předpokladem jejich života, mohla ale jejich existenci i ohrožovat, čehož si byli lidé vědomi. Příroda jednak určovala průběh dne, pracovalo se od východu slunce do jeho západu, v létě za velkých veder, v zimě za tuhých mrazů. Určité práce mohly být vykonávány jen v určitém čase. Pracovní doba byla dlouhá, zato ji často přerušovaly slavnosti a svátky. Práce sloužila u všech výlučně k bezprostřední obživě. Sedláci měli silné kořeny v otcovské půdě. Tato vazba určovala rozhodujícím způsobem jejich myšlení a jednání. Za života poznal sedlák většinou jen svůj statek, svou vesnici a nejbližší trhy. Jejich mobilita byla malá. Tím se lišili od řemeslníků, kteří více poznali okolí, když cestovali se svými výrobky nebo za prací.⁷⁷ Práce v hospodářství byla přirozeně rozdělená na takovou, která se dělala v létě, a na práci zimní. V létě se pracovalo venku a na poli, v zimě se pracovalo v lese nebo se doma opravovalo nářadí a vyrábělo nové.

---

⁷⁶ Srov. MELICHERČÍK, A. *et al.*: *Československá vlastivěda, díl III. Lidová kultura*, s. 61.

⁷⁷ Srov. DULMEN, R. *Kultura a každodenní život v raném novověku*, s. 61.

Rozdíly mezi ročními obdobími mě zajímaly. Ptala jsem se starousedlíků: „**Jaké práci jste se nejvíce věnovali přes zimu?**“

Pan Stanislav P. z Čenovic: „Přes zimu se hlavně opravovalo nářadí, nebo se dělalo nové. Pletly se koše všeho druhu, těch nebylo nikdy dost. Taký se pletla březová košťata. Hodně se svázelo dřevo z lesa, čistil se les a prořezával. Vždycky jsme ráno vyrazili ještě za tmy, abychom do lesa přišli, když se rozednívalo. Nemohli jsme ztratit ani minutu ze dne, když v zimě byly krátké dny. Ženské šily nebo spravovaly, draly peří a dělaly mašlovačky z husích brk.“

Paní Anežka P. ze Kněže: „U nás v kuchyni se v zimě dralo peří. Klidně celý den, když bylo hodně hus. To se sešla parta ženských a večer přišly zase jiný. Bylo to hodně práce, ale taký jsme se hodně nasmály.“

Pan Josef P. ze Kněže: „Taký se tu jednou za čas, ale i v zimě, objevili dráteníci ze Slovenska. Ti také neměli lehký život. Chodili s nůši, kterou měli plnou drátů a plechů, a spravovali po chalupách rozbitý hrnce. Moc peněz si asi nevydělali a asi trvalo pěkně dlouho, než se zase vrátili domů. Vždycky dostali najíst, přespali ve stodole, a když všechny hrnce odrátováli, tak šli zase o dům dál.“

Paní Marie J. z Čestína: „Taký tady chodívali chlapi, košáři se jim říkalo. Chodili s nůši a kupovali, co nám v hospodářství přebývalo – vajíčka, máslo, tvaroh. Hned nám zaplatili a my jsme s tím nemuseli cestovat nikam na prodej. Oni to prodali za nás.“

Moje další otázka byla: „**Řeknete mi něco ze života v době vašeho mládí nebo dětství?**“

Paní Anežka P. ze Kněže: „Ti, co měli hospodářství, měli dobrý život. Pořád bylo co jíst. Horší na tom byli ti, co měli jen malé políčko nebo nic. Ti jedli většinou jen placky. Ale když k nám přišli s něčím pomoci, tak dostali něco na živobytí. Když jsem jako dítě chodila do školy, tak jsme vždycky všechny děti z vesnice šly společně. Scházely jsme se na návsi. Chodily jsme do Zbraslavic a později do Čestína. V zimě, když byl sníh, to nebyla žádná legrace. Musely jsme vyrazit hodně brzo, abychom byly ve škole včas. V hospodářství bylo pořád co dělat. Už jako děti jsme neměly žádné

volno. Pamatuju se, jak jsem se ptala, kdy už bude svítit sluníčko. To jsem byla malá a hloupá. Znamenalo to, kdy bude léto, pole bude plné obilí a já tam nebudu muset s kozou na pastvu, aby něco nesežrala.“

Paní Marie J. z Čestína: „Můj táta měl hospodu a hrálo se u nás divadlo. Zkoušeli každý týden a hrálo se často. To se mi moc líbilo. Moje maminka z toho byla vždycky hrozně nervózní. Říkala, že to zas bude ostuda. Tatínek nikdy neuměl pořádně roli. Ale byl nejlepší herec. Jen vylezl na jeviště, už se všichni smáli.“

4 SOUČASNÁ VESNICE A ŘEMESLA

4.1 Současná vesnická společnost

Tradiční role vesnice a jejího obyvatelstva je dnes v troskách. V dobách, kdy hlavním zdrojem bohatství byla zemědělská činnost a úroveň mechanizace byla nízká, byla půda a její obdělávatelé – venkovští lidé, základním pilířem hospodářství země. Dnes je potřeba lidské práce v zemědělství minimální a výkupní ceny zemědělských produktů jsou nízké. Na venkově je velká nezaměstnanost. Vztah lidí k půdě a ke krajině byl u nás tragicky zasažen několika historickými událostmi – vyhnáním Němců a následným osídlováním Sudet, kolektivizací a absurdními metodami organizace a řízení práce v období reálného socialismu a v nemalé míře též násilnou sekularizací v době komunistické totality. Výsledkem byl rozvrat venkovské společnosti a jejích hodnot, masivní migrace zejména mladých lidí do měst a vyliďňování vesnic, ve kterých zůstali jen staří lidé a do kterých přijížděli městští lidé na víkendovou nebo prázdninovou rekreaci.⁷⁸

Jakkoli by se mohlo na první pohled zdát, že vesnice zaniknou, současné zkušenosti ukazují na něco jiného. Některé fenomény charakteristické pro moderní dobu a společnost, mohou znamenat naději pro novou tvář vesnic. Na prvním místě je to rozvoj dopravní a informační infrastruktury, který zásadním způsobem relativizuje vzdálenosti. Díky dálnicím, rychlíkům a autobusům, ale také telefonu, internetu, rozhlasu a televizi je dnes všude blízko a vesnice se stává méně a méně izolovanou. Dnes není problém sednout do auta a dojet si nakoupit do supermarketu vzdáleného dvacet nebo třicet kilometrů, nemluvě o možnosti nákupu po internetu. Tím se ztrácí jeden z důležitých hendikepů vesnic.

Dalším aspektem je vzrůstající bohatství a náročnost našich obyvatel. Lidé chtějí lépe bydlet a v tomto směru přináší vesnice bezkonkurenční výhody proti městům. Přibývá proto lidí, kterým kvůli pěknému, klidnému bydlení ve vlastním domě na vesnici se zahradou a v blízkosti

---

⁷⁸ Srov. KOTÍK, J. *Tradice a kultura Československé výroby*, s. 11–12.

přírody, stojí za to denně dojíždět do města za prací, pokud to vůbec pro svou obživu potřebují – řada lidí potřebuje k práci jen počítač a internet. Vedle toho se objevují i lidé, kteří se cíleně chtějí od města odpoutat a hledají na vesnici zcela nový život blíž přírodě, například obnovují ekologické zemědělství.

Významnou roli zde hraje jistá romantika, čistota, opravdovost, dobytelský duch, které lidé s venkovským životem spojují. Zajímavým impulsem pro rozvoj vesnic je záliba v chovatelství koní, kterou můžeme chápat jako typickou součást luxusního životního stylu. Měštští lidé si pronajímají stání pro své koně ve venkovských statečích a tak dávají vesnici práci. Kromě tradičního chalupářství nebo chatářství se také rozvíjí zájem o rekreační pobyty ve venkovských penzionech, které rovněž přinášejí práci do míst, kde je jí málo. Tyto a další vlivy pravděpodobně způsobí, že vesnice nezanikne, ale její role a charakter se výrazně změní.

Zajímavým aspektem „*nové vesnice*“ je interakce mezi tradičními obyvateli vesnice, starousedlíky, a mezi nově příchozími, kteří se stěhují na venkov z měst. Popsaný proces nového osídlování venkova neprobíhá jen v České republice, ale i v jiných zemích Evropy, i když u nás má jistě osobité rysy díky pohnuté historii.

Otázkou proměny venkova se v knize *Perspektivy krajinné ekonomie* zabývá Per Ingvar Haukeland. Moderní společnost zaútočila na všechny stránky tradičního venkovského života. Došlo k tomu, že lidé začali hledat změnu. Nehledali správnou cestu nebo objektivní pravdu, jen se snažili osvobodit své vlastní síly, aby mohli tvořit budoucnost podle svých představ. Z pohledu venkova nebyla na postmoderním obratu tolik zajímavá jeho orientace na jednotlivce, ale spíše to, že lidé začali mít dost všeho standardizovaného, masově produkovaného a účelového, a začali vyhledávat jedinečné rysy venkovské krajiny a produkty, které odsud pocházely. Lidé se začali stěhovat na venkov jednoduše na základě své chuti, zájmu či svých snů. Zjistili, že krajina se statkem má pro ně velký význam. Vytvořili si přestěhováním na venkov svůj rodinný projekt. Ten pro ně znamenal volbu životního stylu s důrazem na blízkost přírodě. Někteří z těchto lidí si přivezli na venkov značný kapitál, který investovali do budování domu i krajiny. Krajina se stala důležitou hodnotou, ale to, jak se lidé do života na vesnici a svého prostředí zapojovali, bylo různě

né. Někteří lidé si s sebou přivezli svou práci, jiní měli své sociální sítě mimo vesnici. Zprovoznili statky a opuštěná stavení. Postmoderní trend osídlování venkova někteří kritizují za to, že se nově příchozí a návštěvníci soustředí jen na sebe a na své zájmy spíše než na to, aby přispívali k udržitelnosti místní společnosti. Jiní se domnívají, že každý sleduje hlavně své blaho. Zdá se tedy, že tento trend nepřispívá k dlouhodobým procesům, které místní společnost na venkově potřebuje. Ubírá se stejnou cestou jako tzv. lokalizace neboli protiproud globalizace. Bez ohledu na různé názory přispěl tento trend k rozvoji venkovské krajiny, a tím v lidech na venkově znovu probudil optimismus.⁷⁹

4.2 Motivace pro řemeslnou činnost v současné vesnici

Při zkoumání využití řemesel v současném vesnickém prostředí je užitečné rozlišovat jednotlivé motivace pro řemeslnou činnost. Jsou v principu stejné jako dříve:

- Zdroj obživy řemeslníka (jeho hlavní zaměstnání)
- Způsob uspokojení materiálních potřeb objednatele (potřeby do domácnosti, bydlení apod.)
- Volnočasová aktivita – seberealizace při amatérské řemeslné činnosti (náplň volného času, ruční práce a rehabilitace, umělecké vyžití, společenské vyžití)

---

⁷⁹ Srov. HAUKELAND, P. I. *Perspektivy krajinné ekonomie*. In: PROSTOR 87–88, s. 174–180.

5 POSTAVENÍ ŘEMESEL V SOUČASNÉ DOBĚ V ČESTÍNĚ

5.1 Přehled řemesel všeobecně

Jako zdroj obživy mohou sloužit jen taková řemesla, po jejichž výtvo-rech je velká poptávka – každý je potřebuje a současně nejsou příslušné produkty k dostání v obchodě v odpovídající kvalitě, nebo musí být vy-robeny „na míru“. Jinak je konkurence průmyslové výroby nebo dovozu z Číny a podobných zemí zničující, protože vesnický řemeslník nemůže cenově konkurovat. V Čestíně je takto živých řemesel jen pár – truhlář a sklenář, klempíř, instalatér. Zvláštním případem je keramická dílna v nedalekém okolí, která se užívá díky jedinečnému výtvarnému provede-ní svých výrobků, které jim dává charakter luxusního zboží.

Potřeby pro domácnost si současný člověk převážně pořizuje náku-pem v obchodě. Kromě výše uvedeného jsou jen ojedinělé řemeslné vý-robky získávány „sousedským“ způsobem od šikovných lidí, kteří mají je-jich výrobu jako vedlejší přivýdělek nebo jen zábavu. Sem patří zejména košíky nebo košťata, cukrářství a výrobky příležitostné, jako jsou krasli-ce, velikonoční pomlázky a podobně.

Volný čas a jeho nadbytek je specifickým rysem současné doby. Našim předkům by se to mohlo jevit směšné nebo nepochopitelné, ale mnoho lidí dnes hledá smysluplné naplnění svého volného času. K tomu se jeví některá řemesla jako velmi vhodná. Člověk se zabaví, cvičí ruce a fan-tazii, realizuje svou tvořivost a ještě udělá někomu radost vyrobeným dárkem. Řemesla mohou být i dveřmi ke společenskému životu, když se lidé k výrobě předmětů spojují do skupin, vyhledávají u druhých radu, suroviny nebo jiné prostředky pro řemeslnou činnost. V našem regionu se nejedná o masovou záležitost. Je zde skupinka aktivních lidí, kteří se scházejí a navazují kontakty s tradičními řemeslníky, dnes již většinou staršími lidmi, kteří rádi své znalosti sdělují a předávají. Pokud uvažují o širším regionu, jedná se o výrobu šperků, košíků, keramiky, různé vý-tvarné techniky včetně fotografie a zejména o příležitostné výrobky, jako

jsou adventní věnce nebo velikonoční kraslice. Z širšího pohledu můžeme za činnost tohoto druhu považovat i pečení specifických produktů jako je vánoční cukroví či vánočky, velikonoční beránci nebo jidáše.

5.2 Košíkáři v Čestíně

Ptala jsem se místních košíkářů: „**Jak jste se dostal ke košíkaření a jak jste získával proutí?**“

Pan Stanislav P. z Čenovic: „*Proutky jsem si pěstoval sám u potoka, každý rok jsem je pečlivě seřezal. Kříže na dna košíků jsem si dělal dřevěný a dělal jsem si je do zásoby. Plést košíky uměl můj strýc. Když jsme k němu jeli na návštěvu, tetička nám vždycky dala košík jako dárek. Já jsem se jen díval, jak strýc košíky plete. Nakonec teta rozdala všechny košíky. Strýc zemřel a ona už neměla, co rozdávat. A povídala mi. To ti není hanba, že si košík neumíš uplést sám? A tak jsem začal plést košíky a vzpomínal jsem, jak to strejda dělal.*“

Paní Anežka P. ze Kněže: „*Proutků bylo všude dost, každý košíkář a můj muž taky si ale hlídal a staral se o ty svoje. V nedalekých Podvekách není potok, takže se tam nedařilo vrbám, tak košíkáři pletli z loubků. Jeden pěkný jsem od nich dostala. Tak vám ho dám, mladý by ho stejně vyhodili, až umřu.*“

Pan Stanislav P. z Čenovic: „*Ono to vypadá jednoduše uplést košík. Zvlášť když se díváte na někoho, kdo to umí. U malého košíku není tak těžké udržet tvar, ale u větších košů, už to tak snadné není. U velkých košů musí být bytelné dno. Proto jsem si nejdříve opracoval ze dřeva kříž, ten jsem provrtal a zapletl ho do dna košíku. Menším košíkům stačí dno ze silnějších prutů, které se uprostřed proříznou, a tím vznikne taková hvězdice. Do hotového dna se po stranách zastrkají delší proutky pro osnovu. Nahoře je dobré je svázat, aby se nemotaly při práci. Ještě si dávám doprostřed mezi osnovní pruty kroužek z pevného drátu nebo železa, aby koš při pletení držel správný tvar. Je těžké to udržet jen rukama. Někde je potřeba přiklepnout kladívkem a pořád si musím hlídat, kde je potřeba proutky dobře utáhnout, abych upletl pěkný a pravidelný košík.*“

Tradičním náčiním, které se kromě košíků často na vesnicích vyrábělo a hlavně velmi používalo, byly březové metly. Vázání metel (košťat) bylo nejjednodušší technologií užívanou při zpracování březového proutí. Bylo snadno dosažitelné, hojně se vyskytující. Výrobci metel pocházeli ze sociálně slabších vrstev vesnického obyvatelstva. Pro většinu z nich bylo vázání metel jen doplňkem jiných činností. Byli i jednotlivci, po něž tato činnost představovala významný zdroj obživy.⁸⁰

Ptala jsem se dalšího místního košíkáře: „**Jak se udělá pořádná metla?**“

Pan Bohumil S. ze dvoru Víška: „*Nejdřív je potřeba nachystat si větší hromadu stejně dlouhých prutů. Ostrým nožem je musím ořezat na stejnou délku. Tam, kde má být držadlo metly, ořežu z proutků kůru a výstupky, aby se dala dobře držet. Výhonky na konci se musí stočit. Pak se musí udělat dvě půlky, do každé je nutné přidat tak asi devět slabších prutů a osm silnějších. Ty půlky se sváží. Potom ty půlky zkřížím – přeložím je křížem přes sebe, a trochu je svážu drátem. Taký je moc důležité stahování. Ty lehce stažené půlky se musí pevně stáhnout drátem. Na to mám takový svůj způsob, stahuju to přes nohu provazem, dobře to pak drží. Na rukojeti se musí odstranit všechny výrůstky. Hlava metly se taky stáhne a je třeba odřezat všechny trčící větvičky navíc. Potom hlavně dobře zastrkat, všechny přečnívající dráty, aby se někdo nezranil. A metla je hotová a můžete zametat.*“

Pan Stanislav P. z Čenovic: „*Mně se na motání březových metel líbí, že člověk nepotřebuje k práci nějaké zvláštní vybavení. Stačí vám ostrý nůž, kladívko, kousek drátu a zahradnické nůžky. Pak ještě nízká stolička a kousek místa, kde se s tím roštím můžu rozložit. A vždycky si ještě po sobě mám čist zamést!*“

Do výroby košťat se mohla zapojit celá rodina – ženy i děti, vzhledem k fyzické nenáročnosti výrobního postupu. Děti se na vlastní výrobě podílely přípravou vázacích provazců z lipového lýka, na odtrhávání listů i na začišťování přebytečných větviček či výrůstků na střední a horní části dlouhých prutů.⁸¹

---

⁸⁰ Srov. PAVLIŠTÍK, K. *Dřevo, proutí, sláma*, s. 78.

⁸¹ Srov. PAVLIŠTÍK, K. *Dřevo, proutí, sláma*, s. 78.

6 PRAKTICKÁ ZKUŠENOST – TVOŘIVÉ DÍLNY

6.1 Jak vznikla myšlenka na pořádání dílen

Již od našeho přestěhování na vesnici pozoruji zájem aktivnější skupiny místních lidí o společné aktivity. Zjistila jsem, že se poměrně dost lidí zajímá o tradiční řemesla a jiné výtvarné techniky a mají touhu udělat něco vlastníma rukama. Zvu ke spolupráci a předání jejich zkušeností a umu místní starší obyvatele (řemeslníky). Někteří z nich se svému řemeslu už aktivně nevěnují, ale jsou velmi potěšeni, když za nimi přijdu a požádám, aby se s námi přišli podělit alespoň o špetku toho, co umějí. To, že má někdo o jejich dovednost a zkušenosti zájem, je pro ně velice motivující. Některé se mi přemluvit nepodaří, protože se stydí.

Také se našich tvořivých dílen jako „*lektorky*“ účastní šikovné ženy, které se již dlouho ve volném čase věnují nejružnější lidové tvorbě – malování kraslic, vyrábění panenek z kukuřičného šustí, drátování, motání slaměných ozdob, malování perníčků, filcování ovčí vlny, tisku na látky apod.

Jak zjišťuji i díky své práci ve školním klubu, je v nás potřeba po rychlém výsledku, nejlépe málo náročném na výrobu, ale dobře vypadajícím. Proto zvu kamarádky a lektorky, které se zajímají o nové trendy ve výtvarných technikách.

6.2 Realizace – tvořivé dílny s jarmarkem

S pořádáním dílen jsem začala před šesti lety. Začínali jsme se v malé místnosti na obecním úřadě (budova bývalé školy) dvakrát ročně – před začátkem Adventu a před Velikonocemi. Ze začátku byla organizace našich tvořivých dílen spíše „*domácká*“. Sezvala jsem několik šikovných lidí z blízkého i vzdálenějšího okolí. Potom jsme strávili dva dny společným tvořením všeho možného. Nějaké výrobky jsme nechali na obecním úřadě na výstavu, aby se ti, co nemohli přijít, mohli podívat a inspirovat, nebo také zalitovat, že nepřišli.

Zájem lidí neustále přibýval a na obecní úřad jsme se již nevešli. Začali jsme tedy pořádat dílny v místní sokolovně. S mojí kamarádkou jsme ještě vylepšily organizaci akce. Na každou z mnoha výtvarných činností pozveme jednoho lektora nebo lektorku, každý z nich má svůj stůl a pracovní prostor. Zájemci o tvoření si mohou koupit potřebný materiál k vyrábění, nebo si přinést něco svého. Nabízíme občerstvení jednak z nakoupených zdrojů, ale také spousta šikovných pekařek přinese ke společnému stolu své výrobky – koláče, vánočky, mazance. Vybíráme dobrovolné vstupné, akce nám částečně sponzoruje místní obecní úřad. Lektori si sami vybírají od účastníků příspěvky na použitý materiál. Učí své techniky zadarmo, ve svém volném čase. Proplácíme jim náklady na cestu, pokud vybereme dost na vstupném. Někteří výrobci s sebou přivezou hotové výrobky a na jarmarku je prodávají.

Během dílen je vždy tvořivá a přátelská atmosféra a lidé se rádi vrací. Pokaždé se snažíme pozvat i nové „*tvořivce*“, aby byla nabídka aktivit stále pestrá. Také se neustále pokouším objevovat starousedlíky – řemeslníky a přesvědčuji je, aby přišli mezi nás a něco nás naučili.

6.3 Techniky používané během tvořivých dílen

Během pořádání tvořivých dílen jsme společně vyzkoušeli celou řadu technik.

Tradiční techniky:

- Pletení košíků a pomlázek z vrbového proutí
- Pletení ze slámy – ozdoby, řetězy, jednoduché ošatky
- Výrobky z kukuřičného šustí – panenky, košíčky, andělíčky
- Zdobení perníčků – velikonoční i vánoční
- Zdobení kraslic – voskem, slámou, madeirová vajíčka, barvami
- Drátování – kraslic, hrníčků, kamínků, šperků
- Výroba svíček – motaných ze včelího vosku, plovoucích
- Pletení z březového proutí – věnečky, dekorace
- Pletení slaměných ošatek
- Výroba březových košťat

Novější výtvarné techniky:

- Origami – japonské skládání z papíru
- Fusing – spékání skla, výroba šperků
- Pletení z pedigu – košíky, ozdoby, zvířátka, vázy
- Aranžování – adventní věnce, svícný, ozdoby, velikonoční výzdoba
- Filcování ovčí vlny – šperky, andělíčky, mýdla, kuličky
- Ketlování – šperky
- Malování na sklo – slupovací barvy, svícínky, obrázky
- Modelovací hmota Fimo – šperky, svícínky
- Tvoření z papíru – hvězdy z transparentního papíru, krabičky, přáníčka
- Malování na hedvábí – šátky, obrázky
- Tisk na látku – tašky, prostírání, trička

ZÁVĚR

Cílem mé práce bylo rozšířit si znalosti o řemeslech, jejich historii a současnosti, a to zejména z pohledu venkovského společenství na Čestínsku, kde žiji. Zajímalo mne, jací řemeslníci žili v této oblasti. Chtěla jsem vědět, jestli je v současné době zájem o řemeslné techniky. Z materiálů, které jsem shromáždila, vyplynulo, že se lidé dříve řemesly zabývali z nutnosti, v současnosti převládá dobrovolný zájem.

Četbou literatury a kronik o místním kraji jsem došla k závěru, že zde v minulosti žili většinou hospodáři, kteří se domáčkou výrobou košíků, ošatek, košťat, dřevěného nářadí a dalších k životu na vesnici potřebných věcí zabývali zejména z důvodů potřeby svých rodin a nejbližšího okolí. Téměř v každé vesnici žili truhláři, kováři, pekaři a ševci, kteří se svým řemeslem živili, nebo ho v menší míře provozovali spolu s hospodařením na statku.

Rozhovory s místními starousedlíky jsem si tyto informace potvrdila a získala jsem konkrétní příklady z jejich života, které jsou pro mne osobně velmi cenné. Myslím, že i pro ně samotné byla naše setkání zajímavá. Potěšilo je, že se zajímám o jejich životní příběh, jejich práci a vše, co s tím souviselo. Rozhovory jsem zjistila, že někteří košíkáři se vrací k pletení košíků, kterému se již přestali věnovat. Přišli totiž o práci, protože je o ni na vesnici nouze, začali tedy znovu plést košíky a prodávají je.

Z vlastní zkušenosti vím, že o tradiční techniky se zajímá jen vybraná skupina lidí, kteří mají opravdový zájem. Dovedou pochopit, že něco vyrobit trvá dlouho. Je potřeba materiál sehnat, připravit, pečlivě ho zpracovávat. Trvá delší dobu, než se dostaví výsledek ve formě výrobku. Přípravě i samotné výrobě je potřeba věnovat více času, efekt není okamžitý. To, co jsem si během své práce ještě více uvědomila je, že všechno co tvoříme nebo vyrábíme potřebuje svůj čas. Můžeme potom více ocenit nějaký ručně vyrobený předmět, když si ho sami zkusíme vyrobit. Máme ponětí o tom, kolik jsme tomu věnovali času a určitě si toho výrobku více považujeme. Je trochu smutné, že plno lidí více než originální tvoření, ocení „šablonovité“ výtvary. Materiálů na ně jsou plné obchody s výtvarnými potřebami. Často u lidí chybí touha po tvůrčí práci. Nemají na ni čas?

Ve chvíli, kdy si zkusíme vyrobit něco z přírodního materiálu sami, lépe pochopíme, proč jsou ruční výrobky drahé nebo by měly být. Jestliže si chceme uplést ošatku, ale předtím musíme jít na pole, nařezat obilné klasy, správně je usušit, roztřídit, pak znovu namočit, připravit si lýko a šídlo, a teprve potom se můžeme pustit do práce. Když pak strávíme pletením malé slaměné ošatky celý den, několikrát se řízeme, uděláme chyby, musíme tři řady vypárat, tak si svého výrobku jednak velice považujeme, jsme na něj hrdi, ale i více dokážeme ocenit nějakou ruční práci někoho jiného.

Během pořádání rukodělných dílen jsem zjistila z rozhovorů s lidmi, že některým z nich jde spíše o samotný tvořivý proces a věnují mu rádi svůj čas a energii. Někteří chtějí stihnout vyrobit více věcí a raději volí rychlé techniky, které je někdo naučí. Moderní materiály jsou zajímavé svou barevností, novým způsobem zpracování, novými postupy. Dnešní život je rychlý a s tím souvisí i skutečnost, že pokud chceme zaujmout v současném světě rukodělnou činností, nesmí tato činnost ve většině případů trvat dlouho. Dříve lidé neměli takovou spoustu aktivit jako my dnes a své práci se mohli věnovat pomaleji a důkladněji. Také se tím ve svém řemesle více zdokonalovali a věnovali se mu poctivě.

Největším stimulem pro současnou rukodělnou činnost zůstávají tradiční svátky. Lidé se smyslem pro tradici v nich nacházejí příležitost realizovat svou přirozenou tvořivost a vytvářet si okolo sebe určitou formu ryzí krásy, ve které můžeme spatřit způsob obrany před otupujícím průmyslem estetiky a zábavy. Důležité je, že více lidí má tuto přirozenou potřebu tvořivosti a seberealizace, ale chybí jim dostatek iniciativy, aby aktivity tohoto druhu sami zorganizovali. Jakmile se však nějaká aktivita nabídne, někdo ji zorganizuje, lidé toho rádi využijí a zapojí se do ní. Je prostě snazší se přidat než sám něco začít.

SOUPIS BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ

DURMEN VAN, R. *Kultura a každodenní život v raném novověku. díl 2. Vesnice a město*. Praha: Argo, 1994. ISBN 80-7203-812-5.

HÁLOVÁ-JAHODOVÁ, C. *Umění a život zapomenutých řemesel*. Praha: Nakladatelství československých výtvarných umělců, 1955. ISBN nevedeno.

HAUKELAND, P. I. *Perspektivy krajinné ekonomie*. In: PROSTOR 87—88, společensko-kulturní revue, Sdružení pro vydávání revue Prostor, Praha: 2010. ISSN 0862-7045.

CHURÁ, I. *Ispirácia z prutia*. Bratislava: Alfa, 1989. ISBN 80-0500-064-2.

JANOTKA, M.; LINHART, K. *Řemesla našich předků*. Praha: Svoboda, 1987. ISBN nevedeno.

JANOTKA, M.; LINHART, K. *Zapomenutá řemesla*. Praha: Svoboda, 1984. ISBN nevedeno.

JÍLEK – OBERPFALCER, F. *Jak žili naši předkové*. Vrchlabí: nakladatelství Josefa Krbala, 1946. ISBN nevedeno.

KOTÍK, J. *Tradice a kultura československé výroby*. Praha: Orbis, 1954. ISBN nevedeno.

KRÁLÍKOVÁ, M. *Pletení košíků z papírových pramenů*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-565-8.

KRONIKA OBCE ČESTÍN, Obecní úřad Čestín.

MARKOVÁ, G. *Košikářství*. Praha: Grada publishing, 2005. ISBN 80-247-0876-0.

MARKOVÁ, G. *Pletení košíků z plochých materiálů*. Brno: Computer press, 2006. ISBN 80-251-0266-1.

MELICHERČÍK, A. *et al.: Československá vlastivěda, díl III. Lidová kultura*. Praha: Orbis, 1968. ISBN nevedeno.

PAVLIŠTÍK, K. *Dřevo, proutí, sláma v tradiční výrobě na Podřevnicku*. Zlín: Krajská knihovna Františka Bartoše, 2005. ISBN 80-86886-08-5.

SCHEUFLER, V. *Domácká výroba v Českých zemích*. Praha: Etnografický atlas 2, 1991. ISBN neuvedeno.

SOJKOVÁ, J. *Bejvávalo na horách*. Hradec Králové: Garamon, 2003. ISBN 80-86472-14-0.

SUE, G. *Košikářství*. Praha: Computer press, 2003. ISBN 80-7226-94-8.

ŠENFELDOVÁ, H. *Pletení z proutí od A do Z*. Praha: Sobotáles, 1995. ISBN 80-85902-13-1.

ŠENFELDOVÁ, H. *Pletení ze slámy*. Praha: Grada publishing, 2004. ISBN 80-247-0863-9.

ŠIMŠA, M. *Nositelé tradice lidových řemesel I*. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2007. ISBN 978-80-86156-92-7.

UHŘÍČKOVÁ, A.; MALÍKOVÁ, Z. *Kouzlo zapomenutého*. 2. aktualiz. vyd. Brno: Rezekvítek, 2001. ISBN 80-902954-2-8.

ULÍKOVÁ, L. *Košikaření*. Brno: Computer press, 2007. ISBN 80-25-1147-75.

VONDRUŠKA, V. *Život staré Šumavy*. Plzeň: Západočeské nakladatelství, 1989. ISBN neuvedeno.

VONDRUŠKOVÁ, A. *Drátenictví*. Praha: Grada publishing, 2002. ISBN 80-247-0351-3.

WINTER, Z. *Řemeslnictvo a živnosti 16. věku v Čechách*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909. ISBN neuvedeno.

ZAVADIL, A. J. *Kutnohorsko slovem a obrazem*. 2. díl. Kutná Hora: nakl. Karla Štorce, 1914. ISBN neuvedeno.

Internetové zdroje:

Slovník spisovného jazyka českého [online], Ústav pro jazyk český, v. v. i. 2011, dostupné na WWW: <http://ssjc.ujc.cas.cz>, heslo: „řemeslo“

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I: Obrazová dokumentace – Pletení košíků

Příloha II: Obrazová dokumentace – Výroba březové metly

Příloha III: Obrazová dokumentace – Čestínské rukodělné dílny

Příloha I:
Obrazová dokumentace – „Pletení košíku“
(František S., Čestín-Čenovice, rok 2000)

Obr. 1: Začátek výpletu stěny košíku s kulatým dnem.

Obr. 2: Pohled na část upletené stěny koše s uchem.

Obr. 3: Výplet stěny koše, použito neloupané vrbové proutí.

Příloha II:
Obrazová dokumentace –
„Výroba březové metly“
(Bohumil S. Čestínské dílny 2011)

Obr. 4: První zkřížení prutů.

Obr. 5: Zkřížení poloviny prutů a začátek splétání.

Obr. 6: Začátek splétání.

Obr. 7: Namotávání dalších březových proutků.

Obr. 8: Stahování metly pomocí provazu.

Obr. 9: Uštípávání přebytečného drátu a větviček.

Obr. 10: Závěrečné stahování březové metly.

Příloha III:
Obrazová dokumentace –
„Čestínské rukodělné dílny“
(Čestín, 2009–11)

Obr. 11: Začátek pletení dna koše z neloupaného vrbového proutí.

Obr. 12: Pletení koše a pomlázky.

Obr. 13: Pletení z papírových ruliček.

Obr. 14: Pletení z papírových ruliček s asistencí.

Obr. 15: Pletení košíku z papírových ruliček.

Obr. 16: Pletení ozdob z papírových ruliček.

Obr. 17: Pletení ozdob ze slámy.

Obr. 18: Výroba mašlovaček z husího peří.

Obr. 19: Příprava materiálu a výroba mašlovaček.

Obr. 20: Zdobení velikonočních vajíček horkým voskem.

Obr. 21: Zdobení velikonočních vajíček horkým voskem.

Obr. 22: Skládání z papíru na velikonoční téma – japonské umění Origami.

Obr. 23: Jarní skládanky – Origami.

Obr. 24: Výroba náušnic – filcování ovčí vlny filcovací jehlou.

Obr. 25: Výroba šperků z modelovací hmoty Fimo.

Obr. 26: Zdobení perníčků.

Obr. 27: Výroba adventních věnců.

Obr. 28: Výroba adventních věnců a jejich zdobení.

Obr. 29: Tkaní pásku na malém tkalcovském stavu.

Obr. 30: Filcování andělíčků z ovčí vlny a skládání hvězd z transparentního papíru.

Obr. 31: Pletení košíku z pedigu.

Obr. 32: Malování na hedvábí.

Obr. 33: Celkový pohled.

Obr. 34: Drátování velikonočních vajíček.

Obr. 35: Výroba svíček ze včelího vosku.

Obr. 36: Jarmark výrobků z papírových ruliček a paličkovaných ozdob.

Obr. 37: Jarmark háčkových a korálkovaných ozdob.

Obr. 38: Jarmark výrobků z papírových ruliček.

Obr. 39: Jarmark adventních věnců.

ABSTRAKT

HAVRDOVÁ, M. *Historie tradičních řemesel na Čestínsku a jejich využití jako inspirace při volnočasových aktivitách v současnosti*, České Budějovice 2012, Bakalářská práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, katedra pedagogiky, vedoucí práce Mgr. Irena Kovářová.

Klíčová slova: řemeslo, historie venkova, život na vesnici, košíkáři, pletení košíků, volný čas, rukodělná činnost, tvoření

Práce se zabývá historií a současným využitím řemesel ve vztahu k venkovskému prostředí a k volnočasovým aktivitám. Při popisu starší historie řemesel a venkovského života práce vychází z literárních údajů. Rozhovory se starousedlíky jsou využity jako svědectví o vesnici první poloviny dvacátého století, ve které ještě řemesla hrála důležitou úlohu v praktickém životě. Mezi různými řemesly je zvláštní pozornost věnována košíkaření a jsou podány podrobnější informace o historii, materiálech a technikách využívaných při výrobě košů.

V části práce, věnované současnému využití řemesel jako volnočasovým aktivitám, se autorka opírá o vlastní zkušenosti s organizací rukodělných tvořivých dílen v obci Čestín. Pojetí práce reflektuje pohled současného člověka, pro kterého tradiční řemesla představují vhodnou metodu seberealizace rozvíjející tvořivost, trpělivost a obratnost a uspokojující intelektuální zájem o historii a tradice jako protipól současného přetechnizovaného světa.

ABSTRAKT

History of traditional crafts of the Čestín area and their use in free-time activities today

Key words: handicraft, history of a village, life in a village, basket-makers, basket-making, free time, crafting

My work deals with the history of recent exploitation of handicrafts in the relationship to a countryside and freetime activities. When describing the history of handicrafts and the life in a countryside, I supported my work with information I got from a specific literature. The interviews with the autochthons are used to testify the information about villages in the first half of the 20th century, when the handicrafts performed an important task in an everyday life. I dedicated most of my attention to basket-making for which there are some more particular information about the history, materials and techniques used when making baskets.

In a part of my work, dedicated to the recent use of handicrafts as freetime activities, I speak from my own experience with organising a craftmaking workshops in Čestín. My work reflects a view of one, to whom the traditional handicrafts offer a good way of artistic self-realisation, that helps improving creativity, patience and satisfies one's intellectual interest about history and tradition, as a counterpart to our modern world.